

Pozitiva a negativa hostitelské péče z pohledu zájemců o ni a ředitelů dětských domovů.

Bc. Vendula Marečková

Diplomová práce
2012

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Vendula MAREČKOVÁ**
Osobní číslo: **H10537**
Studijní program: **N 7501 Pedagogika**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Pozitiva a negativa hostitelské péče z pohledu
zájemců o ni a ředitelů dětských domovů**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti náhradní rodinné péče, ústavní výchovy, hostitelské péče.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvalitativního výzkumu v oblasti hostitelské péče.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1788-3.

MATĚJÍČEK, Zdeněk. Náhradní rodinná péče. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.

MATOUŠEK, Oldřich. Ústavní péče. Praha: Slon, 1999. ISBN 80-85850-76-1.

NOVOTNÁ, Věra a Vladimír FEJT, Sociálně-právní ochrana dětí a mládeže. Praha:

Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2009. ISBN 978-80-86723-77-8.

VAŠŤATKOVÁ, Jana. Rodina a náhradní rodinná péče. Olomouc: Hanex, 2008. ISBN 978-80-7409-013-4.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Pavla Andrysová, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

30. listopadu 2011

Termín odevzdání diplomové práce:

27. dubna 2012

Ve Zlíně dne 12. ledna 2012

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 27. 4. 2012

Miroslav Zora

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Má diplomová práce se zabývá hostitelskou péčí a zejména jejím způsobem pomoci dětem z dětského domova.

Teoretická část této práce se věnuje rodině a jejímu významu pro dítě, sociálně - právní ochraně dítěte, psychické deprivaci, formám náhradní rodinné výchovy. Poté popisují hostitelskou péči, její vymezení, dělení a vznik, nakonec v teoretické části uvádím zařízení ústavní i ochranné výchovy a její problematiku. Cílem praktické části je zjistit, jak pomáhá hostitelská péče dětem z dětských domovů minimalizovat následky psychické deprivace, jakým způsobem probíhá proces vzniku hostitelské péče a jaký má hostitelská péče smysl pro samotné hostitelské rodiny.

Klíčová slova: rodina, psychická deprivace, sociálně – právní ochrana dětí, hostitelská péče, náhradní rodinná péče, ústavní výchova, dětský domov

ABSTRACT

My thesis is about foster care and mostly how it helps children from children's homes.

In the theoretical part I discuss family and its importance to children, social and legal child protection, psychological deprivation and forms of substitute family education. Furthermore, I talk about foster care, its definition, categorization and history, the end of the theoretical part is about establishments of institutional and protective education and its specific issues.

The aim of the practical part is to find out how foster care helps children from children's homes to minimize consequences of psychological deprivation, to discuss the process of establishing foster care and to see what sense foster care gives to foster families.

Keywords: family, psychological deprivation, social and legal child protection, foster care, substitute family care, institutional education, children's home

Touto cestou bych ráda poděkovala své vedoucí diplomové práce Mgr. Pavle Andrysové, Ph.D. za její podnětné rady a odbornou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování diplomové práce.

Také bych chtěla poděkovat všem, kteří se semnou podělili o své zkušenosti a pomohli mi tak ke vzniku této práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 RODINA A JEJÍ VÝZNAM.....	13
1.1 MOŽNÉ VÝCHOVNÉ PORUCHY V RODINĚ.....	13
1.2 RODINA AFUNKČNÍ A DYSFUNKČNÍ.....	14
1.3 SANACE RODINY, JEJÍ CÍLE A VÝZNAM.....	15
1.3.1 Podmínky sanování rodin.....	15
2 PSYCHICKÁ DEPRIVACE	17
2.1 PROJEVY PSYCHICKÉ DEPRIVACE.....	18
2.2 NÁSLEDKY PSYCHICKÉ DEPRIVACE.....	19
2.3 NÁPRAVA PSYCHICKÉ DEPRIVACE	19
3 SOCIÁLNĚ - PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ A JEJÍ PRINCIPY	21
4 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE	23
4.1 FORMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE (DÁLE JEN NRP)	23
4.2 OSVOJENÍ (ADOPCE).....	24
4.3 MEZINÁRODNÍ OSVOJENÍ	24
4.4 PĚSTOUNSKÁ PÉČE	25
4.5 PĚSTOUNSKÁ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU	26
4.6 SVĚŘENÍ DO VÝCHOVY JINÉ FYZICKÉ OSOBY NEŽ RODIČE	26
4.7 PORUČENSTVÍ.....	27
4.8 OPATROVNICTVÍ.....	27
5 HOSTITELSKÁ PÉČE	28
5.1 VYMEZENÍ POJMU HOSTITELSKÁ PÉČE	28
5.2 DĚLENÍ HOSTITELSKÉ PÉČE.....	29
5.2.1 Hostitelská péče řízená.....	29
5.2.2 Hostitelská péče živelná.....	30
5.3 RIZIKA HOSTITELSKÉ PÉČE.....	32
5.4 PRŮBĚH VYŠETŘENÍ A PODMÍNKY HOSTITELSKÉ PÉČE.....	34
5.5 DĚTI VHODNÉ PRO HOSTITELSKOU PÉČI	35
5.6 ORGANIZACE DĚTI PATŘÍ DOMŮ O. S.	35
5.6.1 Příprava hostitelů na hostitelskou péči.....	36
5.6.2 Provázení hostitelů	37

6	ÚSTAVNÍ VÝCHOVA JAKO SOUČÁST SYSTÉMU PÉČE O DÍTĚ	38
6.1	PROBLEMATIKA ÚSTAVNÍ A OCHRANNÉ VÝCHOVY	38
6.2	OCHRANNÁ VÝCHOVA.....	41
6.3	ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON ÚSTAVNÍ A OCHRANNÉ VÝCHOVY	41
6.3.1	Dětský domov	42
6.3.2	Dětský domov se školou	42
6.3.3	Výchovný ústav	43
6.3.4	Diagnostický ústav	43
II	PRAKTICKÁ ČÁST	45
7	PRAKTICKÁ ČÁST	46
7.1	VÝZKUMNÝ VZOREK	46
7.2	VÝZKUMNÝ PROBLÉM	46
7.3	VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	47
7.4	METODY VÝZKUMU.....	47
7.5	ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT	47
7.6	PŘÍPRAVA A PRŮBĚH ROZHOVORŮ.....	49
8	VÝSLEDKY VÝZKUMU	50
8.1	ROZHOVORY S HOSTITELSKÝMI RODINAMI	52
8.2	ROZHOVORY S ŘEDITELI DĚTSKÝCH DOMOVŮ	65
8.3	OBSAHOVÁ ANALÝZA DOKUMENTŮ.....	74
9	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ.....	78
	ZÁVĚR	82
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	83
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	86
	SEZNAM TABULEK.....	87
	PŘÍLOHA P I: SEZNAM KLADENÝCH OTÁZEK	88

ÚVOD

„Přiměřenou formou výchovy pro věk dětský jest rodina, vztažitě dům“.

G. A. Lindner

Rodina je těžištěm pro výchovu dítěte, má vliv na vývoj jeho celého života. Jejím prostřednictvím dítě získává lásku, pocit jistoty, bezpečí, učí se odpovědnosti, pracovním návykům a navazování sociálních kontaktů. Vždy se ale najdou rodiče, kteří nechtějí, nemohou nebo se nedovedou o své dítě postarat. To je pak závislé na pomoci státu, který se mu snaží nejprve najít náhradní rodinu. Pokud se pro dítě nenajde vhodná forma náhradní rodinné péče, s největší pravděpodobností stráví své v dětství v ústavní výchově, nejčastěji v dětském domově. Tyto děti pak mohou trpět psychickou deprivací, jejíž hlavní příčinou je nedostatečné uspokojování psychických potřeb, které jsou naplňovány právě rodinným prostředím.

V dětských domovech je stále více dětí, které již nemají možnost být umístěny do pěstounské péče nebo adopce. Jejich biologické rodiny o ně v mnoha případech nejeví dostatečný zájem. V naší společnosti jsou i lidé, rodiny, kterým není osud těchto dětí lhostejný. Jedná se většinou o manželské páry, které mají své děti dospělé, anebo hledají pro sebe i svého potomka kamaráda a rádi by si jej občas vzali k sobě domů, ke společnému trávení volného času. Tato možnost „půjčování“ dětí z dětských domovů k rodinám, se nazývá hostitelská péče a právě na ni je zaměřena má diplomová práce.

K tématu mě přivedla praxe v dětském domově, na jejímž základě jsem se již v bakalářské práci zabývala ústavní výchovou, a jelikož mě tato oblast zajímá, chtěla jsem se jí věnovat i v práci diplomové.

V teoretické části práce se nejdříve věnuji rodině, jejímu významu a možným poruchám, které mohou mít za následek odebrání dítěte z rodiny. Uvádím zde i kapitolu o sanaci rodiny, jejímž úkolem je eliminovat příčiny ohrožení dítěte, poskytovat rodičům i jejich dítěti pomoc a podporu k zachování rodiny jako celku. Poté se zabývám psychickou deprivací a samotnou hostitelskou péčí, jelikož jsou tyto pojmy stěžejní i pro mou praktickou část. V jedné z kapitol se věnuji principům sociálně – právní ochrany dětí, které s daným tématem taktéž koresponduje. Závěrem teoretické části popisuji formy náhradní rodinné péče, uvádím možnosti a současnou problematiku ústavní výchovy.

V metodologické části se zaměřuji na výzkum, jehož cílem je zjistit, jak hostitelská péče pomáhá minimalizovat následky psychické deprivace u dětí z dětských domovů, jaká jsou její rizika, co hostitelství přináší samotným rodinám a jaké kroky musely podniknout k tomu, aby se mohly stát hostitelskými rodinami.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA A JEJÍ VÝZNAM

Rodina je považována za jednu z nejdůležitějších sociálních skupin, ve které člověk žije. Dochází v ní k uspokojování fyzických, psychických a sociálních potřeb. Poskytuje zázemí, potřebné ke společenské seberealizaci, je zdrojem zkušeností a vzorců chování, které si nemůže člověk v jiném prostředí osvojit. Každá rodina je zdrojem specifického systému hodnot a jejich preference. Ty ovlivňují chování členů rodiny v interakci se společností. Rodina formuje jedince v průběhu jeho celého vývoje a je významným nositelem jeho budoucích společenských rolí a identity vůbec (Fisher, Škoda, 2008).

1.1 Možné výchovné poruchy v rodině

Je celé řada faktorů, které souvisejí s neschopností přijmout a zvládat rodičovskou roli. Lze je charakterizovat tak, že rodiče z různých důvodů nemohou, nejsou schopni nebo nechtějí vykonávat to, co je důležité pro zdravý vývoj jejich dítěte. Tyto poruchy se komplexně označují, jako poruchy rodičovství. Jsou třízeny následujícím způsobem:

Rodiče se o své děti nemohou starat

Důvody jsou většinou ovlivněny okolními situacemi. Jde například o nepříznivé přírodní podmínky (devastace přírody, přírodní katastrofy), poruchy fungování v celé společnosti (bída, chudoba, válka) nebo při narušení rodinného systému jako celku (úmrť, nemoc, špatný zdravotní stav dítěte, který mu zabraňuje žít doma).

Rodiče se o své dítě starat neumějí nebo nedovedou

Tato porucha nastává v situaci, kdy rodiče nejsou schopni zabezpečit dítěti přiměřený vývoj a uspokojit jeho základní potřeby, a to z důvodu své vlastní nezralosti, neschopností se vyrovnat se zvláštními situacemi, jako je například narození mimomanželského dítěte, handicapovaného dítěte, dítě není přijato do náhradní rodiny, anebo sami rodiče nejsou schopni přijmout základní společenské normy. Spadá zde částečně i situaci dětí, kdy se jejich rodiče rozvádějí, či rozvedli, kteří nevědí, jak si počínat v těchto konfliktních podmínkách situace, kdy rodiče dětem ubližují a používají je jako nástroj pro svou nenávist

k bývalému partnerovi. Také sem patří situace, kdy jednomu z rodičů je zabraňováno v péči o dítě rodičem druhým, v důsledku rozvodové situace.

Rodiče se o dítě nechtějí starat

Příčiny spočívají v poruchách osobnosti rodičů, kteří si náležitým způsobem neplní své rodičovské povinnosti. Rodiče neposkytují dítěti vhodnou péči a někdy je i opouštějí. Péči o dítě pak lze hodnotit jako nedostatečnou, žádnou nebo škodlivou. Lze tento případ označit jako zanedbávání dítěte a to jak v oblasti somatické, tak i v oblasti psychické.

Rodiče se o dítě starají nadměrně a hyperaktivně

O dítě se starají víc, než je zapotřebí. To vede k rozmazlování dítěte a důsledkem je jeho nepřipravenost na budoucí samostatný život (Fischer, Škoda, 2009).

1.2 Rodina afunkční a dysfunkční

Rodina nepochybně plní řadu důležitých funkcí, kterými jsou biologické, ekonomické, sociální a psychologické. Pokud některou z nich nesplňuje, může být pro její příslušníky zdrojem negativního vývoje, poruch chování, anebo vznikem sociálně patologických jevů. Takováto rodina pak není schopna zajistit zdravý vývoj dítěte a plnit společenské požadavky na jeho výchovu (Matějček, Dytrych, 2002).

Dunovský (1986), vypracoval dotazník funkčnosti rodiny, který se opírá o hodnocení osmi diagnostických kritérií: složení rodiny, stabilita rodiny, sociální a ekonomická situace (vycházející z věku, vzdělání, zaměstnání, z příjmu, bydlení) osobnost rodičů (jejich zdravotní a psychický stav). Na základě těchto kritérií pak popisuje čtyři typy rodin:

- 1. Funkční rodina** – zde je zajištěn dobrý vývoj dítěte a jeho prospěch. Tento typ rodiny tvoří asi 85% populace.
- 2. Problémová rodina** – v ní se začínají objevovat závažnější poruchy některých nebo všech funkcí. Ty však ještě nijak vážněji neohrožují rodinný systém či vývoj dítěte.

Rodina je schopna své problémy řešit sama, popřípadě s jednorázovou či krátkodobou pomocí zvenčí. V populaci se vyskytuje 12 – 13% problémových rodin.

3. **Dysfunkční rodina** – je rodina, ve které se už vyskytují vážné poruchy některých nebo všech funkcí. Ty bezprostředně ohrožují, či poškozují rodinu a vývoj dítěte. Rodina není schopna tyto poruchy zvládnout sama, a proto je nutná pomoc a opatření z okolí, známá jako sanace rodiny. Tyto rodiny tvoří 2% populace.
4. **Afunkční rodina** – v této rodině jsou poruchy tak velkého rázu, že rodina přestává plnit svůj účel a dítěti závažně škodí, nebo jej ohrožuje na životě. Jediným řešením, které může dítěti prospět, je vzít ho z rodiny a umístit do rodiny náhradní, popřípadě jinam. V populaci se vyskytuje asi 0,5% takových rodin (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995).

1.3 Sanace rodiny, její cíle a význam

Sanací rodiny se rozumí soubor opatření sociálně – právní ochrany dětí, sociálních služeb a dalších opatření, které jsou poskytovány především rodičům dítěte a dítěti, u kterého je ohrožen jeho sociální, psychologický a biologický vývoj. Jejím cílem je předcházet, zmírnit či eliminovat příčiny ohrožení dítěte a poskytnout rodičům a jejich dítěti pomoc a podporu k zachování rodiny jako celku.

Sanace rodiny se zaměřuje na činnosti, směřující k odvracení možnosti odebrání dítěte mimo rodinu, zprostředkovává kontakt dítěte s rodinou v průběhu jeho umístění v ústavní výchově a také se snaží o jeho navrácení zpět domů. Její nedílnou součástí jsou také činnosti, podporující udržitelnost kvalitních změn v rodině dítěte po jeho návratu ze zařízení pro výkon ústavní výchovy.

1.3.1 Podmínky sanování rodin

Při naplňování cílů sanace rodiny záleží na mnoha faktorech, které vzájemně působí a ovlivňují míru ohrožení dítěte v rodině i pravděpodobnost úspěšnosti posílení zdravých funkcí rodiny. Mezi rizikové faktory rodiny patří rodiče, či rodič, kteří vyrůstali v dysfunkční rodině, část svého života prožili v zařízení pro výkon ústavní výchovy, nebo některé z dětí již bylo odebráno mimo rodinu. Rodiče mají zpravidla nízkou úroveň vzdělání, jsou nezaměstnaní, mají těžkosti s hospodařením apod. Dalším rizikovým faktorem je pro-

středí, ve kterém rodina žije. Důležité je, aby měla vůbec kde bydlet. Pokud rodina o bydlení přišla, sanace rodiny není nástrojem k získání bydlení. Azylové domy mají dlouhou čekací dobu na pořadí ubytování a nutnost oddělit otce od rodiny přináší také celou řadu úskalí, která rodina těžce zvládá. Pronájem bytu dlouhodobě nic neřeší, jelikož se rodina stává více zadluženou a hrozí riziko dalšího sociálního propadu.

Při zařazení rodiny do programu sanace rodiny, je zapotřebí znát výše zmíněné rizikové faktory, pravděpodobnou délku trvání a jejich souvislost se současnou situací. Také je nutné posoudit na jaké úrovni je vývoj dítěte, jeho situaci v rodině a v širším sociálním prostředí. Při posuzování je vhodné se zaměřit hlavně na fyzické zdraví a psychosociální rozvoj dítěte, včetně kvality vztahů v rodině a schopnosti rodičů zajistit odpovídající péči a výchovu dítěte. Důležité je také zjistit, které instituce již rodině pomáhaly. V neposlední řadě je nutné brát v úvahu výchovná opatření, uložená soudem, která jsou dalšími rozhodujícími faktory při plánování konkrétních kroků, délky a intenzity sanace rodiny.

Členové sanované rodiny mají své specifické potřeby i přesto, co momentálně prožívají, co ve svém životě již zažili a co ovlivňuje kvalitu jejich rodičovství. Aby se sociálně ohrožená rodina mohla stát místem podpurným a bezpečným pro své členy, zejména pro děti, potřebuje podporu a sanace je jedním z nástrojů podpory v případech ohrožení dítěte zanedbáváním péče (Bechyňová, 2011).

2 PSYCHICKÁ DEPRIVACE

Zdrojem pocitu jistoty a bezpečí je pro dítě především jeho matka. Potřeby bezpečí, jistoty, sounáležitosti a lásky jsou uspokojovány emoční akceptací a poskytováním specifické zkušenosti prožitku bezpečného citového vztahu. Tuto zkušenost nemůže dítě získat jiným způsobem a je přitom základem pro:

- vnitřní vyrovnanost a jistotu
- schopnosti udržovat pozitivní vztah k sobě samému a ke světu
- schopnosti navazovat a udržovat trvalé vztahy s okolím (Fischer, Škoda, 2009).

Pokud tedy nedochází k uspokojování psychických potřeb, jejichž důsledky jsou spojeny se strádáním v oblasti citové a emocionální, můžeme mluvit o psychické deprivaci.

Dříve označována jako hospitalismus, dnes podle mezinárodní konvence jako emoční zanedbalost. Asi za nejznámější definici je pokládána ta, že psychická deprivace je „*psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé ze základní psychické potřeby v dostačující míře po dosti dlouhou dobu*“ (Langmaier, Matějček, 1968, s. 24).

Život v ústavní péči dle studií a výzkumů již zmíněných autorů, prokazatelně způsobuje psychickou deprivaci. Tak jako existují životně důležité potřeby biologické, které musí být uspokojeny, aby mohlo dítě přežít, jsou zde i základní psychické potřeby, které musí být náležitě a ve správný čas uspokojovány, aby se dítě mohlo vyvíjet v psychicky zdravou osobnost (Matějček, 2008).

Langmaier a Matějček (1974) odvodili ze své studie o dětech, které vyrůstaly v kolektivních zařízeních nebo v rodinách, které neplnily své funkce tyto potřeby: **potřeba stimulace** – dítě potřebuje dostatek podnětů, které povedou jeho organismus k aktivitě, **potřeba smysluplného světa** – jednotlivé podněty musí mít řád a smysl, aby se z nich později mohly stát zkušenosti a poznatky. Tato potřeba umožňuje dítěti se učit, přizpůsobovat se životním podmínkám, nabývat zkušeností, osvojovat si pracovní postupy aj., **potřeba životní jistoty** – uspokojením této potřeby dochází k nabytí pocitu jistoty, bezpečí, umožňuje cílevědomou aktivitu poznávací, pracovní a společenskou. Je naplňována v mezilidských citových vztazích, **potřeba pozitivní identity** – vlastního „já“, jde o pozitivní přijetí sama

sebe a své společenské hodnoty. Tato potřeba je dle mého názoru velmi důležitá i pro budování sebevědomí člověka, které napomáhá se uspokojivě zařadit do společnosti. A poslední je **potřeba otevřené budoucnosti** – umožňuje uspokojivé prožívání osobního běhu života. Ztráta životní perspektivy vede k zoufalství. Z těchto základních psychických potřeb plyne, že nejsou důležité jen pro dětský věk, ale že se promítají do celého života každého z nás, a proto jsou tak důležité pro náš společenský vývoj.

2.1 Projevy psychické deprivace

Přímým pozorováním chování dětí různého věku a v jednotlivých formách ústavní výchovy bylo možné rozlišit několik typů vývoje osobnosti pod vlivem deprivace:

Typ sociálně hyperaktivní – děti tohoto typu jsou společenské a aktivně se dožadují pozornosti dospělých. Chybí jim strach z cizích lidí a sociální inhibice. Avšak jejich vztahy zůstávají jen povrchní. Starší děti mají špatné vztahy k vrstevníkům a často se přidružují i poruchy chování. Tento typ chování je zařazen v MKN jako dezinhibovaná příchyllost v dětství (F 94.2).

Typ sociálně provokativní - jde o typ dětí, které se již od batolecího věku domáhají pozornosti dospělých záměrnou provokací. Častým projevem je agresivní chování vůči druhým dětem i dospělým či destruktivní chování. Současně bývají tyto děti zvýšeně úzkostné a nezralé.

Typ útlumový – tyto děti bývají v kontaktu se sociálním prostředím pasivní až apatické. Typickým projevem je nedostatek jakékoliv iniciativy, pasivita a plachost (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2001).

Typ normoaktivní – jde o děti, které procházejí ústavní výchovou nejméně dotčeny. Dosáhly určité rovnováhy i v podmínkách podnětového ochuzení. V ústavu si našli „své místo“ a „své lidi“. Často se stávají miláčky vychovatelů, na něž je soustředěna dostatečná pozornost.

Typ charakterizovaný náhradním uspokojováním potřeb – kvůli nedostatku podnětů jak z oblasti citové, tak sociální, snaží se tyto děti získat podněty z jiných oblastí, a to na nižší úrovni. Typické je přejídání, masturbace a jiné autoerotické aktivity. Dále to může být agresivita vůči slabším, šikana, trápení zvířat apod. (Matějček, Bubleová, Kovařík, 1997).

2.2 Následky psychické deprivace

Následky psychické deprivace jsou různé. Neexistuje jeden ucelený obraz deprivovaných dětí, navíc některé z nich mohou být dobře adaptované i za podmínek ústavní péče, ve které žily od útlého dětství.

Langmeier, Balcar a Špitz (2000) uvádějí, že u některých dětí se může objevit celkové psychomotorické opoždění, zejména retardace vývoje řeči a sociálních dovedností. Jindy můžou vykazovat odchylky v emočních projevech a ve vztazích k lidem. Například některé děti se s lidmi přáteli snadno a rády, ale jejich vztahy mohou být povrchní a přelétavé, jiné jsou žárlivé, vynucují si pozornost třeba i provokacemi či agresivním chováním. Další mohou být pasivní, uzavřené ve svém světě a bez zájmu o lidské vztahy. Nezřídka si některé děti hledají náhradu za neuspokojivé vztahy přehnaným zájmem o vlastnictví spousty věcí, hromadí si hračky i jídlo a v pozdějším věku závislost na lidech nahrazují závislostí na alkoholu, drogách nebo sexu. V dospívání a dospělosti pak selhávají hlavně tam, kde se vyžadují trvalé a uspokojivé lidské vztahy – v přátelství, v manželství, v rodičovství i v pracovním kolektivu.

2.3 Náprava psychické deprivace

Náprava je možná, ale samozřejmě i náročná. Dle Matějčicka (1992), má největší naději na úspěch dítě, pokud je ještě v předškolním věku. Ale ukazuje se, že i v pozdějším, tedy ve školním věku, se naskýtá řada záchytných okolností, které umožňují deprivaci zastavit.

Za tímto účelem byly záměrně budovány první SOS dětské vesničky a pěstounská péče byla obnovena v plném rozsahu. Šlo o prostředek léčby a prevenci psychické deprivace. Dle Langmeiera a Matějčicka (1974) je důležité pro každé dítě hledat individuální výchovu a léčbu, která vychází z životních podmínek a nelze opomenout i psychický a somatický stav dítěte. Tito autoři také sestavili čtyřstupňové nápravné schéma.

První nápravou je *reaktivace* - zde je důležité zajistit dítěti přiměřený přísun podnětů z prostředí pro jeho další vývoj. Toto opatření se týká hlavně menších dětí a účinnost se stoupajícím věkem dítěte bude nejspíš slábnout.

Druhým nápravným řešením je *redidaxe* - cílem je odstranění deprivčních následků „přeučení“. Jde o vytvoření nových návyků, místo těch starých nevhodných, které představovaly příznaky deprivčního poškození. Můžeme sem zařadit výukové metody jako je roz-

voj a náprava řeči, nácvik motorických dovedností nebo i trénink ve společenském přizpůsobování v dětské skupině.

Třetí nápravou je **redukace** - některé poruchy lze napravit úpravou vztahů dítěte k jeho sociálnímu a předmětnému okolí. Je třeba nově formovat povahové vlastnosti dítěte a přetvářet jeho charakter. Uplatňuje se zde psychoterapie, neboť ta se zaměřuje na přestavbu osobnosti jako celku.

A posledním nápravným řešením je **resocializace** - je zapotřebí dítě zapojit do společnosti na nejvyšší úrovni a umožnit mu, aby si osvojilo účelné společenské role.

Jednotlivá řešení se prolínají, je tedy důležité, aby byla náprava komplexní a taky přizpůsobena každému dítěti. I přes všechny snahy vychovatelů v ústavěch, se ani dnes nedaří odstranit nedostatek individuální pozornosti dospělého, který by citlivě a bezprostředně reagoval na spontánní projevy dítěte a podle jeho možností a současného stavu mu poskytnul přiměřené podněty a pomáhal mu pochopit věci, na které si samo neumí odpovědět. Také bohužel nelze zajistit individuální emoční vztah jednoho dospělého, který by dítě mohl provázet v ústavu po celé jeho dětství a dodával mu tak potřebu citů a bezpečí pro jeho další vývoj a osobnostní růst.

3 SOCIÁLNĚ - PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ A JEJÍ PRINCIPY

Sociálně - právní ochrana dětí má v České republice dlouholetou tradici. Její výkon není vůbec jednoduchý, jelikož je sociálně - právní ochrana ovládána ústavními principy, mezinárodními dokumenty a je zakotvena v řadě právních předpisů. Její výkon není jednoduchý také proto, že se citelně dotýká života dětí a rodin. Jejich problémy bývají dlouho skryté a nedaří se je snadno a včas vyřešit.

Sociálně - právní ochrana dětí je zakotvena v zákoně č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů a pojednána z hlediska působnosti orgánů, které sociálně - právní ochranu vykonávají.

Ústava České republiky zaručuje článkem 4, že základní práva a svoboda člověka, jsou pod ochranou soudní moci.

Povinnost státu chránit děti před tělesným a duševním násilím, chránit jejich zdravý vývoj a právem chráněné zájmy vyplývá z řady norem, z nichž významným dokumentem je **Listina základních práv a svobod**. Její článek 32 je celý věnovaný ochraně rodiny a rodičovství, zdůrazňuje také potřebu zaručit zvláštní ochranu dětem a mladistvým.

Tento článek také zaručuje rodičům, kteří pečují o své děti, právo na pomoc od státu.

Dalším významným dokumentem v ochraně dětí a rodiny je **Úmluva o právech dítěte**, která se stala součástí právního pořádku České republiky a její postavení je významné, jelikož tato úmluva je úmluvou o základních lidských právech. Její preambule shrnuje základní myšlenky, které jsou obsaženy v celé Úmluvě o právech dítěte. Připomíná, že: *„rodina jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů, zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti. Dítě musí vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře lásky, štěstí a porozumění a pro svou duševní a tělesnou nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm“* (Fejt, Novotná, 2009, s. 19).

K ochraně práv dětí, k zajištění práva výkonu péče o dítě rodiči, kterému bylo soudní mocí svěřeno, a zajištění výkonu práva styku s dítětem toho rodiče, který nemá dítě ve výchově, přispívá **Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů**. I další **Úmluva**

o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, je pro výkon sociálně - právní ochrany dětí velmi důležitá, jelikož předpokládá vzájemnou spolupráci ústředních orgánů jednotlivých členských států při ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení.

Hlavním principem právní úpravy je poskytování sociálně - právní ochrany je nejlepší zájem, prospěch a blaho dětí. Sociálně – právní ochrana je poskytována všem dětem bez rozdílu a diskriminace dle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu. Je poskytována bezplatně a dětem mladším 18 let. Důraz je kladen na ochranu dětí před sociálně patologickými jevy. Děti, které jsou dočasně nebo trvale mimo své rodinné prostředí, mají právo na ochranu a pomoc poskytovanou státem v podobě náhradní rodinné péče. Cílem sociálně – právní ochrany dětí je také sanace rodiny (Novotná, Fejt, 2009).

4 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE

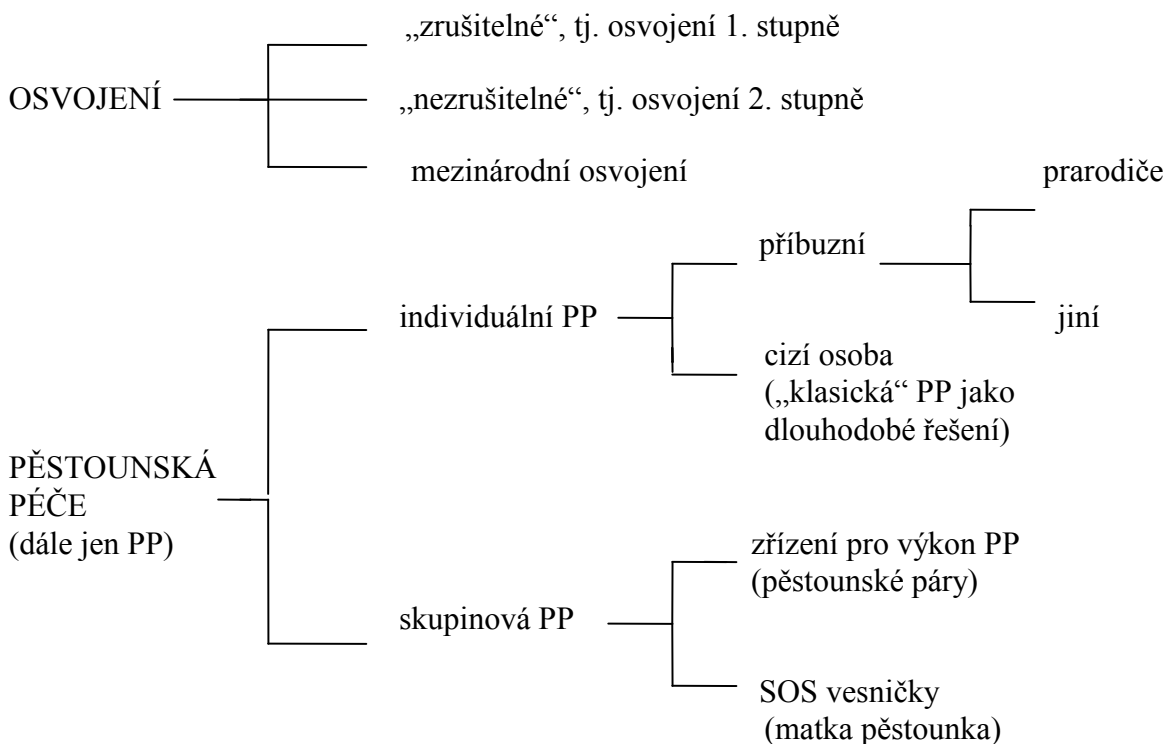
Náhradní rodinná péče má dle zákona o rodině přednost před péčí ústavní. Představuje určitý úsek péče o děti mimo rodinu. Její postavení v systému péče o opuštěné děti je dáno charakterem dětí pro ni určených. Jedná se o děti s dlouhodobou nebo trvalou prognózou života mimo vlastní rodinu, které mají stejně jako ostatní děti přirozenou potřebu uspokojovat své základní psychické potřeby v rámci optimálního zařazení do společnosti (Radvanová, Koluchová, Dunovský, 1979).

Dle Matějčicka (1999, s. 31), je náhradní rodinná péče: „*forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno „náhradními“ rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině*“.

4.1 Formy náhradní rodinné péče (dále jen NRP)

Výchova dětí a péče o jejich zdravý vývoj je právem a povinností obou rodičů. Ne všichni rodiče se však chtějí nebo mohou starat o své dítě. V těchto situacích, kdy děti nemohou vyrůstat ve své vlastní rodině, je třeba hledat vhodnou formu náhradní rodinné péče (Novotná, Fejt, 2009).

Formy NRP péče dle V. Bubleové, J. Kolouchové, Z. Matějčicka, 2002

4.2 Osvojení (Adopce)

Osvojením vzniká mezi osvojitelem a dítětem stejný vztah jako mezi biologickými rodiči a vlastním dítětem. Osvojitelé mají stejná práva i povinnosti k dítěti, jako by byli jeho vlastní rodiče. Naopak zanikají práva a povinnosti mezi osvojencem a jeho původní rodinnou. Osvojením dítě získává příjmení nových rodičů.

Osvojit lze jen dítě nezletilé, tedy mladší osmnácti let. O osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele. Nové vztahy jsou závažným zásahem do života jak dítěte, tak náhradní rodiny, proto je zákonem, ještě před rozhodnutím soudu, zajištěna doba nejméně tří měsíců, která se nazývá předadopční péče. Tato doba slouží k adaptaci dítěte a osvojitelů na nově vzniklou situaci. V rámci této péče, pečuje budoucí rodič o dítě na své náklady.

Rozlišují se dva druhy osvojení:

Osvojení zrušitelné, či I. stupně, které lze z důležitých důvodů soudem zrušit. Návrh na zrušení mohou podat obě strany, tedy jak osvojitel, tak osvojené dítě.

Druhým typem je **osvojení nezrušitelné, II. stupně**. Jak vyplývá z názvu, toto osvojení se nedá zrušit a lze si osvojit dítě starší jednoho roku (Mojžíšová, 2008).

4.3 Mezinárodní osvojení

Tato forma náhradní rodinné péče je vhodná, pokud se pro dítě nedaří najít náhradní rodinu v zemi původu dítěte. Mezinárodní osvojení je upraveno Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, která byla vypracována a přijata Haagskou konferencí mezinárodního práva soukromého 29. 5. 1993. V České republice vstoupila v platnost 1. 6. 2000 a se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí, umožňuje osvojování dětí z ciziny a do ciziny.

Haagská úmluva stanovuje postup při osvojování dětí do zahraničí, určuje jednotlivé kompetence a povinnosti institucí, definuje právo dítěte na přednostní osvojení v zemi jeho původu, zaručuje biologickým rodičům anonymitu a vylučuje jakékoliv zisky z adopce.

Signatářským státům nařizuje, aby si na svém území stanovilo jeden ústřední orgán, který bude odpovědný za osvojování dětí do zahraničí. U nás tuto funkci plní Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně (Matějíček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, Benešová, 2002).

4.4 Pěstounská péče

Pěstounská péče je druhou základní formou náhradní rodinné péče. Své druhé místo zaujímá díky počtu dětí, u kterých je u nás každoročně realizována. Pěstounská péče je vhodná pro děti, které nejsou právně volné a jejich biologičtí rodiče o ně sporadicky jeví zájem.

Pěstoun má právo zastupovat dítě pouze v omezeném rozsahu, především v běžných každodenních záležitostech. Není tedy zákonným zástupcem. V důležitých rozhodnutích a meznících života dítěte je zapotřebí souhlas zákonného zástupce dítěte, většinou jeho biologického rodiče. Pěstouni za péči a výchovu o dítě pobírají tzv. dávky pěstounské péče (Gabriel, Novák, 2008).

Mezi dítětem a pěstouny nevzniká žádný příbuzenský vztah. O svěřením dítěte do pěstounské péče rozhoduje soud. Dítě se i nadále může stýkat se svými původními rodiči. Rozlišují se dva druhy pěstounské péče: individuální a skupinová.

Individuální pěstounská péče probíhá v běžném rodinném prostředí, tedy s pěstounem a pěstounkou, kteří mohou mít své vlastní děti.

Skupinová pěstounská péče se uskutečňuje v zařízeních pro výkon pěstounské péče, což jsou velké pěstounské rodiny, někdy i s vlastními dětmi a dalšími třeba 4 - 6 dětmi přijatými, nebo v tzv. SOS dětských vesničkách (Matějček, 1999).

V SOS dětských vesničkách zajišťuje péči matka – pěstounka, za pomoci dalších pracovníků, zejména „tety“, což je žena, která se ve vesničce připravuje na svou budoucí roli matky - pěstounky a pomáhá ve výchově dětí. Matka – pěstounka bydlí sama s dětmi v domě a skupina 10 až 12 takových domů tvoří Vesničku.

Toto sdružení má velmi dobře vypracovanou následnou péči o děti, které zde vyrostly. Mají pro ně tzv. cvičné byty, kde se mladí lidé učí odpovědnosti k vlastnímu životu a správnému nakládání s financemi. V podstatě se jedná o konečnou fázi procesu socializace mladých lidí do společnosti. Každému dítěti, které se do vesničky dostane, je založeno stavební spoření, které mu může posloužit k zakoupení bytu, avšak jako mladý dospělý musí úspěšně absolvovat bydlení ve cvičném bytě, kde si internalizuje potřebné návyky a osvojí si základní dovednosti důležité pro samostatný život.

Pěstounská péče může zaniknout:

- dosažením zletilosti
- úmrtím dítěte nebo pěstouna
- rozhodnutím soudu
- rozvodem manželství pěstounů
- společná pěstounská péče zaniká úmrtím jednoho z pěstounů, kdy pozůstalý manžel zůstává pěstounem (Vašátková, 2008).

Cílem pěstounské péče je poskytnout náhradní rodinné prostředí dětem, jestliže nemohou dlouhodobě vyrůstat ve své původní rodině, ústavní péče ohrožuje nebo narušuje jejich vývoj či nemohou být z různých důvodů svěřeny do osvojení (Matějček, 1999).

4.5 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Jedná se o péči v takovém případě, kdy biologičtí rodiče dítěte nejsou dočasně, po určitou dobu schopni vykonávat své rodičovské povinnosti a o své dítě kvalitně pečovat. Tuto formu pěstounské péče lze uplatnit také tehdy, když se pro dítě zajišťuje dlouhodobější řešení ve formě „klasické“ pěstounské péče nebo osvojení. O umístění dítěte do tohoto typu náhradní rodinné péče taktéž rozhoduje soud.

Smyslem pěstounské péče na přechodnou dobu je především pomoc dětem a mladým lidem v nouzi, podpořit je v období, kdy se rozhoduje o jejich dalším osudu a usnadnit jim situaci, když se ocitnou mimo domov. Rodičům poskytnout čas na vyřešení osobních problémů a vztahů. Jejím smyslem je také v neposlední řadě diagnostika, terapie a prognóza dalšího vývoje (Gabriel, Novák, 2008).

4.6 Svěření do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče

Jedná se o nejvolnější formu náhradní rodinné péče a je upřednostňována zejména v těch případech, kde existuje reálná možnost, že se dítě bude moci navrátit zpět do původní rodiny. Důvody pro toto opatření mohou být jak subjektivní, kdy může docházet k nedostatečné výchově v rodině, tak i objektivní, které nejsou závislé na jednání rodičů, jako například nevhodné bytové poměry, onemocnění v rodině či úraz. Tato forma náhradní rodinné péče vzniká rozhodnutím soudu. Při výběru vhodné osoby dává soud přednost příbuznému dítě-

te. v praxi jsou děti svěřovány většinou prarodičům a není vyloučeno ani svěření dítěte do výchovy staršího zletilého sourozence (Vaš'atková, 2008).

4.7 Poručenství

Soud stanoví poručníka v případě, že rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské odpovědnosti, byl pozastaven výkon jejich rodičovské odpovědnosti nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu.

Poručník má stejný nárok na hmotné zabezpečení, jako by šlo o pěstounskou péči. Je také zákonným zástupcem dítěte. Poručník má dle zákona stanovené práva a povinnosti k dítěti takto:

- dítě vychovává,
- zastupuje ho,
- spravuje jeho majetek.

Výkon poručníka je pod pravidelným dohledem soudu. Poručník podává v ročních intervalech soudu zprávy o osobě poručenice. Jakékoli rozhodnutí poručníka o podstatné věci, které se týká dítěte, nelze bez schválení soudu (Matějčiček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, Benešová, 2002).

4.8 Opatrovnictví

O ustanovení opatrovníka rozhoduje soud usnesením, ve kterém vymezí rozsah jeho práv a povinností k dítěti a to s ohledem na důvod, pro který byl opatrovník k dítěti ustanoven. Opatrovník vykonává jen některá rodičovská práva, která jsou mu stanovena soudem. Není však zákonným zástupcem dítěte. Ve srovnání s poručníkem, nahrazuje opatrovník rodiče jen v omezeném rozsahu (Matějčiček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, Benešová, 2002).

5 HOSTITELSKÁ PÉČE

Hostitelskou péčí můžeme zařadit do jedné z forem náhradní rodinné péče, ačkoliv se o ní v publikacích mnoho nepíše a veřejnosti je neznámá. I přesto tvoří důležitou součást systému péče o dítě v ústavní výchově. Umožňuje dětem poznat život ve fungujícím rodinném prostředí, získat nové zkušenosti, dovednosti a přátele do budoucna. Hostitelská péče může přejít do péče pěstounské nebo adopce, pokud je zájem na obou stranách a dítě je právně volné.

Vzhledem k tomu, že hostitelská péče může pomoci mnoha dětem, které mají malou šanci navrátit se zpět domů, nebo nejsou vhodné k adopci, se domnívám, že by bylo vhodné vypracovat její metodiku a uvést tuto formu péče do většího povědomí veřejnosti.

5.1 Vymezení pojmu hostitelská péče

V praxi se můžeme setkat s pojmem hostitelská péče nebo hostitelství. Oba pojmy mají stejný význam. V právní úpravě se pojem hostitelská péče či hostitelství nevyskytuje, není tedy ani uzákoněno. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí §30, umožňuje pobyt dítěte mimo ústav, resp. pobyt u rodičů či jiných fyzických osob.

Hostitelskou péčí dle platné právní úpravy s účinností od 1. 4. 2000 rozumíme dočasný pobyt dítěte mimo ústav, kterému byla nařízena ústavní výchova. Ředitel ústavního zařízení může tento pobyt povolit jen po předchozím písemném souhlasu obecního úřadu obce s rozšířenou působností a to nejvýše v rozsahu 14 kalendářních dnů. Tato doba může být ještě prodloužena na základě písemného souhlasu obecního úřadu s rozšířenou působností. Při vydávání souhlasu s pobytem mimo domov se přihlíží hlavně k sociálnímu a rodinnému prostředí, ve kterém bude dítě pobývat. Podmínkou pro tento pobyt je také trestní bezúhonnost.

Pokud bylo dítě umístěno v ústavním zařízení na základě žádosti rodičů nebo jiných zákonných zástupců, je možné povolit takový pobyt u jiných fyzických osob jen po předchozím písemném souhlasu rodičů nebo jiných zákonných zástupců, pokud získání tohoto souhlasu nebrání vážná překážka (Zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999, o sociálně - právní ochraně dětí).

Klimeš (2003, s. 1), užívá pojem hostitelství a definoval ho jako: „*obecně právně nezakotvený způsob neústavní péče o dítě, který kopíruje přirozené vztahy, které u každé rodiny přirozeně vznikají k okolí a širšímu příbuzenstvu*“.

Hostitelské péči se v ČR věnuje organizace, Děti patří domů o. s., a ta ji na základě svých zkušeností a jejího hlavního smyslu vymezuje jako: „*dlouhodobé a opakující se kontakty dítěte žijícího v dětském domově s rodinou či jednotlivci, kteří nejsou biologickými příbuznými dítěte*“ (<http://www.detipatridomu.cz/hostitelska-pecce/o-hostitelske-pecce/zakladni-informace-2/>).

5.2 Dělení hostitelské péče

Achillovou patou hostitelství je citové pouto, které vzniká mezi dítětem a jeho hostiteli. Největší umění spočívá v cíleném budování citové vazby nebo uvědomělému předcházení jejímu vzniku.

Hostitelskou péči můžeme z hlediska úspěšnosti a prevence poškozování dítěte rozdělit na:

- řízené
- živelné, neřízené

- u živelné hostitelské péče můžeme vymežit její dvě formy:

- dlouhodobá (s vytvářenou dyadickou vazbou na dítě)
- krátkodobá, povrchnější (bez vytváření hlubší citové vazby)

5.2.1 Hostitelská péče řízená

Na základě svých zkušeností s živelným hostitelstvím, se Klimeš pokusil shrnout cíle, které by mělo profesionálně vedené, tedy řízené hostitelství dosahovat.

- Mělo by umožňovat dětem bezpečný a přirozený kontakt s lidmi mimo ústav,
- minimalizovat nebezpečí poškozování dítěte, a to jak primárního (zneužívání jakéhokoliv druhu), tak i sekundárního, nezamýšleného (amatérsky vedená hostitelská péče),

- připravovat žadatele na zvláštnosti dětí vyrůstajících v ústavní výchově a v hostitelské péči obecně,
- vytvořit nebo naopak cíleně se vyhnout vzniku citových vazeb, její vznik nenechat v žádném případě náhodě,
- navodit a udržovat komunikaci a spolupráci hostitelů a ústavu,
- poskytnou všem stranám případnou poradenskou a terapeutickou pomoc.

5.2.2 Hostitelská péče živelná

Oproti hostitelské péči řízené, je tento druh neformální a probíhající spontánně. Jejimi základními charakteristickými rysy jsou:

- neproškolení a neprověření žadatelé,
 - chybí plán či projekt hostitelství,
 - citový vztah vzniká spontánně a nekontrolovatelně,
 - citová vazba nenavazuje postupně a stupňovitě,
 - chybí spolupráce a zpětná vazba s dětským domovem,
 - žadatelé neumí u dítěte pracovat s mentální reprezentací biologických rodičů,
 - chybí terapeutické a odborné zázemí
- (http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/hostitelstvi_sbornik.pdf).

Hostitelskou péči živelnou lze dále dělit na:

Hostitelská péče dlouhodobá (s vytvářenou dyadickou vazbou na dítě)

Tato forma předpokládá dlouhodobý a pravidelný kontakt dítěte s hostitelskou rodinou. Jsou zde budovány hlubší citové vztahy a je využívána hostitelé, kteří nemohou přejít z různých důvodů na vyšší formu náhradní rodinné péče, jako je pěstounství nebo osvojení. Nicméně tak umožňují dítěti kontakt s přirozeným prostředím, které by jinak nepoznalo.

Hostitelská péče krátkodobá (bez vytváření hlubší citové vazby k dítěti)

U této formy hostitelské péče nelze zaručit dlouhodobý citový vztah a stabilitu kontaktu s dítětem, ať z důvodů osobnostních, sociálních, vývojových či citových. Žadateli jsou lidé, kteří se nacházejí v nestabilní pozici, jako například studenti, nesezdané páry, pořadatelé akcí, dobrovolníci, vedoucí skautu apod. Všichni ale určitým způsobem mohou dítěti a ústavu pomoci a v mnoha případech se může jednat také o přípravu k náhradní rodinné péči nebo k vlastnímu rodičovství

Zde je důležité zamezit vzniku iluze citového vztahu, která by mohla být násilně přervána. Iluze vzniká tak, že se hostitelé nechají dítětem oslovovat mami a tati anebo mu přislíbí, že si ho vezmou do celostní péče.

Těmto jevům lze předcházet dvěma způsoby:

- **kontinuálním informováním dítěte** – hostitelé dávají dítěti najevo, že je jejich kamarádem, se kterým tráví svůj společný čas a nemohou se stát jeho náhradními rodiči. O tomto faktu by měli být hostitelé výslovně poučeni.
- **kontaktem s více dětmi** – tímto způsobem lze zabránit vzniku pocitu výlučného nároku na dané hostitele a to tak, že hostitelé projeví svou přízeň i jiným dětem. Pokud tedy jede dítě s hostiteli k nim domů, jede s ním i některý z jeho kamarádů z ústavu (<http://klimes.mysteria.cz/nrp/hostitelstvi.htm>).

Tento způsob předcházení nežádoucích jevů se mi zdá nereálný a pro hostitele psychicky náročný. Nedokážu si totiž představit, že hostitelé, kteří si zažádají o jedno dítě, by chtěli soustředit svou pozornost více dětem a také si je brát s sebou domů.

5.3 Rizika hostitelské péče

Každá činnost přináší rizika a jinak tomu není bohužel ani u hostitelské péče. Hostitelé by s možnými riziky měli být předem seznámeni, aby se na ně mohli připravit a mohlo se jim v mnohých případech předejít.

Mezi rizika dle Klimeše (2003) patří:

Právní odpovědnost za dítě

Pobyt dítěte u hostitelů sebou nese přirozeně větší rizika, než kdyby bylo v ústavu pod dohledem. Hostitelé mají samozřejmě odpovědnost za dítě po dobu, kdy je s nimi mimo ústav, a jsou tedy odpovědní za následky neuvážlivého riskování, za zanedbání péče a zneužívání nemluvě.

Citová vazba

O citové vazbě hostitelů s dítětem bylo řečeno již výše. U dlouhodobé hostitelské péče by se mělo dbát na budování pevných a hlubších citových vztahů. Naopak u hostitelské péče krátkodobé, je vhodné předcházet delším citovým vztahům, aby u dítěte nevznikaly případné iluze citového vztahu.

Spolupráce s ústavním zařízením

Důležitá je spolupráce se zařízením, aby se předešlo případným problémům. Proto je vhodné, aby hostitelé předem oznámili a konzultovali s pracovníky zařízení své zamýšlené aktivity s dítětem. Po navrácení dítěte zpět do zařízení by měli rodiče podat krátkou zprávu o tom, jak se dítě s nimi chovalo a co se vůbec dělo (<http://klimes.mysteria.cz/nrp/hostitelstvi.htm>).

Jak jsem se již výše zmiňovala, hostitelské péči, se jako jediná v České Republice, věnuje organizace, Děti patří domů o. s., proto bych ráda uvedla i rizika, na která tato organizace upozorňuje na základně vlastní praxe.

Zklamání dítěte

Oponenty hostitelské péče je často zmiňováno, že dítě od hostitelů nejprve získá naději a posléze je jimi zklamáno. To může nastat v případě, že dítě se chce stát součástí rodiny prostřednictvím pěstounské péče a rodina ji není schopná nabídnout, anebo v případě hostitelů, kteří si na sebe dítě citově navážou a posléze nejsou schopni dostát dlouhodobějšímu kontaktu.

Během své praxe organizace nezaznamenala ani jeden z uvedených případů. Naopak mají tu zkušenost, že hostitelé přistupují ke svému rozhodnutí velmi zodpovědně, uvědomují si, jak velký závazek k dítěti vytvořili a mnohdy jsou jediní, ke kterým má dítě mimo ústav vztah a důvěru.

Zklamání hostitelů

Neohrožuje primárně dítě, ale zasahuje hostitele na citlivém místě. Toto riziko nastává tehdy, pokud dítě z nějakého důvodu ukončí, do té doby, pozitivně probíhající hostitelskou péči. Hostitelé pak mohou být zklamání, dávají vinu sami sobě, jsou zmateni. Této situaci se dá do určité míry předejít kvalitní přípravou k hostitelské péči s porozuměním deprivaci a průběžným náhledem na proces hostitelské péče z jiných úhlů pohledu.

Zklamání zástupců dětí (vychovatelů, sociálních pracovníků)

To může mít na následek jejich další nedůvěru k této formě pomoci dětem a mohlo by se stát, že budou proti hostitelské péči u dalších dětí. Tohoto dojmu mohou někdy nabýt z reakcí dítěte před a po pobytu u hostitelů, nebo mohou být zklamání z konkrétních hostitelů. Zde je opět na místě vzájemné informování se, respekt a pochopení (<http://www.detipatridomu.cz/hostitelska-pece/o-hostitelske-peci/rizika-hp-2/>).

5.4 Průběh vyšetření a podmínky hostitelské péče

Zákon nijak neupravuje podmínky ani průběh vyšetření hostitelské péče. Každý obecní úřad s rozšířenou působností si tak stanovuje svá vlastní kritéria a celková koncepce je ne-jednotná.

Někteří odborníci zastávají názor, že průběh vyšetření žadatelů o hostitelskou péči, by měl být totožný s průběhem vyšetření žadatelů o některou z forem náhradní rodinné péče. Já osobně se domnívám, že to není nejvhodnější postup, jelikož šetření k osvojení nebo pěstounské péči je velmi časově náročné a zdlouhavé. Mnohé zájemce o hostitelskou péči by to mohlo odradit. Navíc hostitel nemá k dítěti žádná práva, tak jako žadatelé o náhradní rodinnou péči. Proto si myslím, že by bylo vhodné vytvořit ucelenou koncepci k hostitelské péči (pozn. koncepce dle plánů MPSV měla být vytvořena už v roce 2010), která by byla závazná pro všechny, kteří se podílejí na jejím schvalování a šetření.

Dle Klimeše (2003) by měl celý proces šetření žadatelů o hostitelskou péči probíhat následovně:

Žadatelé si podají žádost na krajském úřadě. Poté by mělo následovat šetření stejné jako pro náhradní rodinnou péči, kdy žadatelé musí projít psychologickým vyšetřením, z důvodů vyloučení nebezpečí zneužívání dítěte nebo jejich nevhodné motivace. Domnívám se, že toto vyšetření by mělo být pro hostitele jednorázové a ne tak zdlouhavé jako pro žadatele o náhradní rodinnou péči.

Na základě psychosociální situace bude žadatelům doporučena forma hostitelské péče. A to s cíleně budovanou citovou vazbou nebo s cíleně nebudovanou citovou vazbou.

Dalším krokem má být sociální šetření, které zjistí podmínky, do kterých by dítě mělo jít. Také by se měla prověřit schopnost žadatelů komunikovat s ústavem, kde dítě bydlí. Před přijetím dítěte do rodiny Klimeš (2003), doporučuje přípravný kurz pro žadatele náhradní rodinné péče, který seznámí hostitele s možnými problémy a specifikami dětí žijících v ústavním zařízení. Ředitel ústavu, po domluvě s OSPOD, na základě vyšetření z krajského úřadu, pak svolí nebo nesvolí k hostitelské péči. Ústavní zařízení by mělo sledovat průběh hostitelské péče pomocí zpráv, které mu žadatelé poskytnou. Také orgán sociálně – právní ochrany dětí by měl sledovat dítě, zda mu návštěvy prospívají (<http://klimes.mysteria.cz/nrp/hostitelstvi.htm>).

5.5 Děti vhodné pro hostitelskou péči

Hostitelská péče je především vhodná pro děti, které jsou schopné ji přijmout a pochopit. Měla by být dostupná pro každé dítě, které nemá velkou naději pro umístění do náhradní rodinné péče a jeho návrat zpět domů, do původní rodiny, je nepravděpodobný.

Dle odborníků jsou nejvhodnější děti staršího školního věku (nad 10 let), protože nejsou tak citově zranitelné, děti odlišného etnika a děti z velkých sourozeneckých skupin (<http://www.dejmedetemsanci.cz/projekty/najdi-si-me/hostitelska-pece>).

S vhodností dětí z velkých sourozeneckých skupin si nejsem tak jistá, jelikož si myslím, že většina hostitelů má zájem pouze o jedno dítě, maximálně o dva sourozence, aby nebyli rozděleni. Ale pokud by šlo o více sourozenců, domnívám se, že by většina hostitelů neměla odvalu si je vzít všechny k sobě, nebo si vybrat jen jednoho z nich, aby mezi nimi nevznikla případná rivalita. Navíc hostitelská péče je časově i finančně náročná, takže i z těchto důvodů si myslím, že velké sourozenecké skupiny nejsou tolik vhodné k hostitelské péči.

Při mém výzkumném šetření, které jsem prováděla s řediteli dětských domovů, jsem se setkala s opačným názorem také na věk dětí vhodných k hostitelské péči. Všichni se shodli na tom, že mají lepší zkušenosti s dětmi mladšími, jelikož lépe zapadnou a jsou tvárnější.

5.6 Organizace Děti patří domů o. s.

Jde o občanské sdružení, jehož hlavním a dlouhodobým cílem je napomáhat snížení počtu dětí v dětských domovech, kojeneckých ústavech a ochrana práv, zájmů a potřeb dětí.

Svou činnost zaměřují na:

- rozvoj a podporu hostitelské péče pro děti z dětských domovů v České republice,
- rozvoj a podporu pěstounské péče a dalších forem náhradní rodinné péče,
- podporu sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi,
- podporu výchovně- vzdělávacích a seberozvojových aktivit pro děti a mládež,
- spolupráci s ostatními neziskovými organizacemi, státní správou, příspěvkovými organizacemi a dalšími subjekty s podobným cílem.

Pro dosažení svých stanovených cílů vyvíjejí tyto aktivity:

- provádějí, podporují a pracují s hostitelskými a pěstounskými rodinami, či žadateli o náhradní rodinnou péči,
- pracují s ohroženými rodinami,
- informují a snaží se o osvětu náhradní rodinné péče a ústavní výchovy (např. pořádání seminářů, besed, spolupráce s médii),
- soustřeďují se na práci s dětmi a mládeží, jež mají zkušenost s ústavní výchovou, náhradní rodinnou péčí či nemají stabilní sociální zázemí,
- organizují pobyty pro děti a mládež s cílem rozvíjet jejich kompetence, osobnost a zároveň tím nabízejí odpočinek jejich vychovatelům v náročné péči o tyto děti,
- organizují pobyty pro rodiny s cílem sdílení zkušeností a relaxace (<http://www.detipatridomu.cz/o-nas/cil/>).

Vzhledem ke svému tématu diplomové práce, bych z jejich aktivit chtěla vyzdvihnout právě přípravu a doprovázení hostitelských rodin, jelikož si myslím, že jsou důležitou součástí hostitelské péče a pro budoucí hostitele stěžejní a jistě i přínosné.

5.6.1 Příprava hostitelů na hostitelskou péči

Všichni klienti musí projít dvoufázovou přípravou. **První fáze** zahrnuje asi tří-hodinové setkání se zájemci o hostitelskou péči, kde se podrobněji dozvídají, co je hostitelská péče (její formy, význam a rizika), o tom, jaké jsou děti z dětských domovů (o projevech citové deprivace), o emergetických, prostorových, časových možnostech hostitele, představách a motivacích, které mají o tom, co přesně udělat, aby mohli být schváleni jako hostitelé.

Druhá fáze je už konkrétnější, zaměřená na přípravu hostitelské péče i konkrétního dítěte, z konkrétního dětského domova. V této části se hostitelé teoreticky seznamují s chováním dítěte, jeho zvyky, povahou, plánuje se jeho první návštěva v dětském domově a osobní seznámení s dítětem. Pracuje se také s očekáváním a obavami hostitelů. Na tuto fázi většinou už navazuje provázení hostitelskou péčí.

Nesmíme zapomínat také na dítě, které musí souhlasit a mít zájem o hostitelskou péči. Je nutné mu vysvětlit, co hostitelská péče obnáší, jaké má možnosti, co může očekávat a co mu může přinést do budoucna.

5.6.2 Provázení hostitelů

Tato služba se snaží náročnost hostitelské péče optimalizovat a napomáhat jejímu klidnému průběhu. Hlavně v počátcích kontaktu hostitelů s dítětem, nabízí plánování jednotlivých návštěv, společné vyhodnocování průběhů návštěv, doporučení vhodného přístupu k dítěti, pomoc v komunikaci s dětským domovem, nastavení pravidel s dětským domovem, ale i dítětem, postupný rozvoj hostitelské péče. Intenzita a frekvence provázení je individuální dle potřeb hostitelů. Může být realizováno pomocí osobního či skupinového setkání, emailem nebo telefonicky.

Provázení hostitelské rodiny zahrnuje pomoc s:

- vyhledáváním spolupracujícího dětského domova (případně OSPOD), kontaktováním ředitele dětského domova, společné „vytipování“ dítěte, které by bylo pro hostitelskou péči vhodné a samo by si ji také přálo,
- podporou při komunikaci s dětským domovem a jeho pracovníky,
- podporou dětskému domovu v přípravě dítěte k hostitelské péči, nastavení pravidel s hostiteli apod. (v případě zájmu či otevřenosti dětského domova),
- konzultací jednotlivých pobytů dětí u hostitelských rodin a facilitací jejich zpětné reflexe,
- konzultací jednotlivých sporných situací, výchovných situací, nejistot hostitelů a jiných problémů, které při hostitelské péči nastanou,
- možnostmi sdílení průběhu hostitelské péče a případných problémů i radostí,
- pomocí při jednání s úřady (při procesu schvalování k hostitelské péči), se sociálními pracovníky, s dětskými domovy v problematických situacích,
- v případě provázení doporučení k finanční podpoře hostitele v rámci spolupráce s nadací Malý Noe (převážně cesty do dětského domova a zpět),
- další činnosti dle dohody (<http://www.detipatridomu.cz/hostitelska-pece/aktivity/provazeni/>).

6 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA JAKO SOUČÁST SYSTÉMU PÉČE O DÍTĚ

Mezi nedílnou součástí systému zabezpečujícího péči o děti patří také ústavní výchova. I přesto, že je umístění dítěte do zařízení ústavní péče posledním řešením, faktem zůstává, že Česká republika je jedna ze zemí v Evropské Unii s nejvyšším počtem dětí umístěných v těchto zařízeních. Dle statistik Ministerstva práce a sociálních věcí, zde bylo k 31. 12. 2010 umístěno celkem 7 685 dětí s nařízenou ústavní výchovou, 177 dětí s uloženou ochrannou výchovou a 538 dětí bylo umístěno v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na základě rozhodnutí soudu (MPSV, Roční výkaz o výkonu sociálně – právní ochrany dětí za rok 2010, in Sociální práce, 2011).

Ústavní výchova je opatřením, které navrhuje orgán sociálně – právní ochrany dětí a schvaluje ho soud. Je uplatňovaná v případech, kdy se rodina o dítě není schopna nebo ochotna postarat a výchovu nelze zajistit jiným přiměřeným způsobem. Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen prozkoumat, jestli výchovu nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Ústavní výchovu lze uložit jen dětem nezletilým a může být prodloužena až na jeden rok po dosažení zletilosti (Matoušek, 2003). Dle zákona o rodině č. 94/1963 Sb., má soud povinnost nejméně jednou za 6 měsíců přezkoumat, zda již nepominuly důvody k nařízení ústavní výchovy nebo zda není možné zajistit pro dítě náhradní rodinnou péči.

6.1 Problematika ústavní a ochranné výchovy

Problematika ústavní i ochranné výchovy je celospolečenský problém, který souvisí se sociálním klimatem společnosti, odráží aktuální hodnoty, názory, postoje, ekonomické možnosti a také politické priority. Vyjadřuje úroveň sociálního citění, priority výchovných cílů, včetně kvality školského systému i postavení rodiny a možností její podpory (Jánský, 2004).

V dnešní době je tato problematika velmi často diskutovaným tématem a to v souvislosti s aktivitami vyplývajícími z **Národního akčního plánu k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 – 2011**. Česká republika je dlouhodobě terčem kritiky za velké množství umístěných dětí v zařízeních ústavní výchovy, za nejednotnost systému péče o tyto děti, zejména potom za chybějící individuální přístup, omezování

kontaktů dětí s jejich původní rodinou a blízkými osobami, a také za nedostatečnou pomoc dětem při opouštění ústavního zařízení.

Vůbec poprvé se díky tomuto Národnímu akčnímu plánu podařilo nalézt mezirezortní shodu a společnou vůli ke změně nevyhovujícího systému. Na jeho vzniku se podíleli také zástupci samosprávy, nestátního sektoru a zahraniční experti.

Jeho cílem je:

- zvýšit kvalitu práce a dostupnost služeb pro ohrožené děti a rodiny,
- sjednotit postup pracovníků při řešení konkrétních situacích ohroženého dítěte,
- snížit počet dětí v jednotlivých zařízeních ústavní péče,
- podpořit rozvoj osobnosti dítěte, jeho nadání, rozumové a fyzické schopnosti (<http://www.dum-brno.cz/data/8364.pdf>).

Jako podstatnou součást Národního akčního plánu, připravilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) **Koncepci MŠMT v oblasti transformace systému náhradní výchovné péče ve školských zařízeních.**

Proces transformace systému náhradní výchovné péče v zařízeních v resortu MŠMT si klade v souladu s aktivitami Národního akčního plánu tyto cíle:

- snížit počet dětí dlouhodobě umístěných v jednotlivých typech zařízení ústavní péče a to za předpokladu, že budou posíleny preventivní složky práce s ohroženými dětmi a jejich rodinami, také že bude podpořen rozvoj a dostupnost souvisejících služeb, včetně navýšení počtu kvalifikovaných pracovníků,
- vytvořit síť specializovaných ambulantních služeb s těžištěm v profesionální péči orientované na potřeby dítěte a práci s celým rodinným systémem,
- vzdělávat a proškolovat pracovníky zařízení,
- transformovat, diferencovat a specializovat náhradní výchovnou péči pro pomoc dětem, u nichž je umístění do zařízení nejlepším, nebo jediným reálným možným řešením jejich situace (<http://www.msmt.cz/socialni-programy/transformace-institucionalni-vychovy>).

Touto koncepcí by měly kojenecké ústavy, pečující o děti do tří let jejich věku, přestat k 1. lednu 2014 existovat. Roli kojeneckých ústavů mají převzít profesionální pěstounské rodiny. Cílenou pomocí a podporou rodinám má také dojít k redukci umístění dětí do dětských domovů a jejich návrat zpět do biologické rodiny.

S navrhovanou reformou přichází i zmatek v šíření informací. Na jedné straně se dočítáme, že kojenecké ústavy budou k 1. lednu 2014 opravdu zrušeny a děti půjdou ke speciálně vyškoleným profesionálním pěstounům, než se najde vhodná rodina. Na druhou stranu se můžeme dozvědět, že žádný kojenecký ústav nemůže být rázem uzavřen, jelikož jsou mezi námi děti, které jsou zdravotně postižené a potřebují speciální péči. Proto bude každý kojenecký ústav transformován, dokud se pro tyto děti nenajdou náhradní rodiny. To mi přijde jako rozumný postup, ale nemyslím si, že by se pro všechny zdravotně postižené děti našly náhradní rodiny. Mnoho odborníků tedy zastává názor, že kojenecké ústavy by měly být přetransformovány na tzv. dětská centra, jelikož mnohé děti nebude možno umístit jinam a zájem o profesionální pěstounskou péči nebude tak veliký, jak Ministerstvo práce a sociálních věcí předpokládá.

To už připravilo návrh, jak by se měla zvýšit odměna pěstounů. Pokud se náhradní rodina postará o jedno dítě, dostane od státu 8 000 korun namísto současných 3 126 korun. U dvou dětí bude odměna činit 12 000 korun, tedy dvojnásobek současných 6 252 000 korun.

Tyto odměny pro pěstouny však nebudou platit pro příbuzné v přímém pokolení, kteří o dítě pečují, tedy třeba pro prarodiče. Dnes dostávají odměnu stejnou jako pěstouni, kteří s dítětem nemají příbuzenský vztah. Dle nového návrhu, by ale měli dostávat jen příspěvek na „výživu“ (<http://zpravy.ihned.cz/cesko/c1-52949020-stat-chce-zrusit-kojenecke-ustavy-odmenu-pestounu-zvysi-z-3-126-na-8-tis-korun>). Tento návrh mi přijde jako paradoxní, jelikož právě příbuzní dítěte by měli být státem podporováni nejvíce.

Reforma také počítá s vybudováním sítě ambulantních a terénních služeb na pomoc rodinám s dětmi, jelikož nejčastějším důvodem k umístění dítěte do ústavní péče je sociální situace rodiny. Pokud to bude nutné, půjdou děti do pěstounské péče na přechodnou dobu, kde setrvávají do té doby, než se budou moci vrátit zpět do původní rodiny.

6.2 Ochranná výchova

Soud může nařídit ochrannou výchovu v případě, že v trestním řízení odsuzuje mladistvého, o jehož výchovu není řádně postaráno, nebo jeho dosavadní výchova byla zanedbávaná, popřípadě to vyžaduje prostředí, ve kterém mladistvý žije. V občanskoprávním řízení soud uloží ochrannou výchovu dítěti staršímu 12 let a mladšímu 15 let, které spáchalo čin, a za který trestní zákon umožňuje uložit výjimečný trest. Soud tímto způsobem může také rozhodnout, pokud je to nutné k zajištění řádné výchovy dítěte, které je mladší 15 let a spáchalo trestní čin, který by byl trestným činem, pokud by se ho dopustila osoba starší 15 let (Kovařík a kol., 2004).

6.3 Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy

Dle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů je účelem těchto zařízení zajišťovat nezletilým osobám na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo ochranné výchově, náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání. Každé dítě musí mít zajištěno právo na výchovu a vzdělávání v návaznosti na ústavní principy a mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána. Zařízení musí vytvářet podmínky, které budou podporovat sebedůvěru dítěte, rozvíjet citovou stránku jeho osobnosti a umožňovat aktivní účast dítěte ve společnosti.

Nejvýznamnějšími zařízeními pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy jsou:

- Dětský domov
- Dětský domov se školou
- Diagnostický ústav
- Výchovný ústav

6.3.1 Dětský domov

Dětské domovy mají v systému péče o ohrožené děti specifické postavení. Jejich úkolem je zajistit všestrannou výchovu, sociální a materiální péči dětem a mládeži, kteří postrádají pozitivní rodinné prostředí. Nejčastějším důvodem umístění dítěte bývá selhání rodičů při plnění svých rodičovských povinností a výkonu rodičovských práv. V současnosti se stále častěji objevují také sociální důvody k umístění. Prostřednictvím dětského domova zabezpečuje stát náhradní výchovnou péči všem nezletilým od 3 – 18 let, kteří nemohli být osvojeni, nebo pro ně nebyla nalezena jiná z forem náhradní rodinné výchovy (Švancar, Buriánová, 1988). Pokud se dítě připravuje na budoucí povolání, může být jeho pobyt prodloužen nejdéle do 26 let. Účelem dětského domova je zajistit péči dětem s nařízenou ústavní výchovou bez závažných poruch chování. Tyto děti se mohou vzdělávat ve školách, které nejsou součástí dětského domova. Organizační jednotku tvoří rodinná skupina se 6 – 8 dětmi, které jsou různého věku i pohlaví. Sourozenci jsou zpravidla zařazováni do jedné rodinné skupiny (Vašátková, 2008).

6.3.2 Dětský domov se školou

Jde o speciální školské zařízení, které je určeno pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy dětí, jež mají závažné poruchy chování anebo z důvodů aktuálního psychického oslabení vyžadují specifickou výchovně léčebnou péči. Jsou zde umístěovány děti většinou od 6 let do ukončení povinné školní docházky (Jánský, 2004). Pokud pominuly v průběhu povinné školní docházky důvody, pro které bylo dítě zařazeno do školy při dětském domově, je dítě na základě žádosti ředitele dětského domova se školou, přeřazeno do školy, která není jeho součástí. Jestliže se dítě nemůže po ukončení povinné školní docházky pro pokračující závažné poruchy chování vzdělávat ve střední škole mimo zařízení nebo neuzavře-li pracovní vztah, je přeřazeno do výchovného ústavu (zákon č. 109/2002 Sb., ze dne 19. srpna 2005, o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů).

6.3.3 Výchovný ústav

Jsou zde umísťovány děti zpravidla starší 15 let s vážnými poruchami chování. Základní organizační jednotku tvoří výchovná skupina, v níž mohou být umístěny děti různého věku i pohlaví. Ve výchovné skupině je obvykle 5 až 8 svěřenců v závislosti na jejich mentálním, zdravotním postižením nebo na míře obtížnosti výchovného působení (Pilař, 2004).

Soud může do výchovného ústavu umístit i dítě starší 12 ti let, pokud má uloženou ochrannou výchovu a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno do dětského domova se školou.

Výchovný ústav je zřízen odděleně pro svěřence s uloženou ochrannou výchovou a nařízenou ústavní výchovou. Jako součást se zřizuje základní i speciální škola a může být zřízena i škola střední (zákon č. 109/2002 Sb., ze dne 19. srpna 2005, o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů).

6.3.4 Diagnostický ústav

Pobyt v diagnostickém ústavu může být nařízen soudem, nebo dobrovolný, což se stává jen zřídka. Dobrovolný pobyt předpokládá souhlas tří stran, tedy vedoucího ústavu, rodičů dítěte a dítěte samotného.

Většina dětí dosahuje úrovně vzdělání 6. – 7. třídy základní školy, někteří mají započatý, ale nedokončený učební obor (Matoušek, Kroftová, 1998). Jeho úkolem je v rámci asi 8 týdenního výchovně - terapeutického pobytu svěřenců, zpracovat jejich komplexní diagnostiku osobnosti, vymezit individuální výchovné a vzdělávací priority, včetně doporučení vhodných metod a přístupů. Důležitým požadavkem je stabilizovat přijaté děti a adaptovat je k podmínkám ústavní výchovy, včetně zakotvení hygienických, výchovných a režimových návyků (Jánský, 2004).

Diagnostický ústav poskytuje péči dětem, s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou zadrženým na útěku z jiných zařízení nebo z místa bydliště. Může poskytnout péči i dětem, o jejichž umístění požádali jeho rodiče, a to v důsledku vážných poruch chování dítěte.

Děti jsou zde přijímány na základě výsledků komplexního vyšetření, zdravotního stavu dětí a volné kapacity jednotlivých zařízení je umísťuje do dětských domovů, dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů.

Základní jednotkou je výchovná skupina, tvořena 4 – 6 dětmi. Děti jsou do výchovných skupin členěny dle svého pohlaví nebo věku. Pro ty, kteří mají ukončenou povinnou školní docházku, jsou zřizovány diagnostické třídy, v nichž jsou připravovány na své budoucí povolání (zákon č. 109/2002 Sb., ze dne 19. srpna 2005, o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

7 PRAKTICKÁ ČÁST

Děti z dětských domovů často trpí psychickou deprivací, protože nejsou dostatečně uspokojovány jejich psychické potřeby, jako je láska, pocit bezpečí či vzájemnost sociálních kontaktů. Tyto potřeby je možné naplnit především v rodině, ale jelikož o tyto děti často jejich biologické rodiny nejeví žádný zájem, mohou jejich úlohu nahradit rodiny hostitelské, zvláště u dětí, které již nemají šanci získat rodinu adoptivní nebo pěstounskou.

Cílem mé diplomové práce je tedy zjistit, jakým způsobem hostitelská péče pomáhá minimalizovat následky psychické deprivace u dětí z dětského domova, jaké kroky museli zájemci o hostitelskou péči podniknout, aby se stali hostiteli, jaká rizika s sebou hostitelská péče nese a co hostitelství přináší samotným rodinám.

K vyhodnocení výsledků mé práce mi poslouží rozhovory s respondenty, které jsem přepsala a následně zpracovala.

7.1 Výzkumný vzorek

Jelikož chci ve své práci zjistit, jak pomáhá hostitelská péče minimalizovat rizika psychické deprivace u dětí z dětských domovů, zvolila jsem si k výzkumnému vzorku hostitelské rodiny a ředitele dětských domovů, podporující hostitelskou péči. Celkem jsem oslovila osm respondentů. Podařilo se mi provést rozhovor se třemi ředitelkami dětských domovů a s pěti hostitelskými rodinami. Hostitelské rodiny jsem zkontaktovala prostřednictvím ředitel dětských domovů. Všechny oslovené dětské domovy se nacházely ve Zlínském kraji. Rozhovor mi poskytly ředitelky Dětského domova Bojkovice, Dětského domova a Základní školy Liptál a Dětského domova, Základní školy a Praktické školy Valašské Klobouky. Všechny tyto dětské domovy mají zájemce o hostitelskou péči a také zkušenosti s ní.

7.2 Výzkumný problém

Jakým způsobem pomáhá hostitelská péče minimalizovat následky psychické deprivace u dětí z dětského domova?

7.3 Výzkumné otázky

Jak probíhá proces vzniku hostitelské péče?

Jaká jsou rizika hostitelské péče?

Jaký přínos má hostitelská péče pro hostitelské rodiny?

7.4 Metody výzkumu

Jako nejvhodnější výzkumnou metodu, vzhledem k mému cíli práce, jsem si zvolila polostrukturovaný rozhovor. Vyžaduje náročnější technickou přípravu než klasický strukturovaný rozhovor. Proto si na začátku výzkumu vytvoříme schéma, které pro nás bude závazné. Tím si specifikujeme okruh otázek, na které se respondentů budeme ptát. V průběhu rozhovoru je možné pořadí okruhů zaměňovat a dle možností či potřeby je také upravovat. Při rozhovoru je také vhodné pokládat doplňující otázky, které nám pomohou dosáhnout vyšší přesnosti a výtěžnosti než u rozhovoru strukturovaného. Výhodou polostrukturovaného rozhovoru je, že u něj máme definované tzv. jádro rozhovoru, což je minimum otázek a témat, které musíme probrat. Tímto máme jistotu, že všechna zvolená témata skutečně probrána budou (Miovský, 2006).

7.5 Způsob zpracování dat

Co by způsob zpracování dat, jsem si zvolila otevřené kódování, které doplním o obsahovou analýzu textu, tak bude zajištěna i triangulace dat.

Kódováním se rozumí rozkrytí dat směrem k jejich interpretaci, konceptualizaci a nové integraci. Tento postup vede k doporučení toho, jaká data či případy je ještě nutné zahrnout do analýzy a které metody je vhodné použít pro sběr potřebných dat (Hendl, 2005).

Otevřené kódování je část analýzy zabývající se označováním a kategorizací pojmů pomocí důkladného studia údajů. Během otevřeného kódování jsou data rozebrána na samostatné části a pečlivě prostudována, porovnáním jsou zjišťovány podobnosti a rozdíly, a také jsou kladeny otázky o jevech údají reprezentovaných. Během tohoto způsobu zpracování dat, jsou zvažovány a zkoumány naše vlastní i cizí domněnky o jevu, což pak vede k novým objevům.

Základem procesu kódování jsou dva postupy: porovnávání a kladení otázek. Tyto dva postupy dodávají pojmům přesnost a specifičnost.

Prvním krokem analýzy je konceptualizace údajů. Tím se rozumí rozbor pozorování, věty, nebo odstavce a přidělení jména – něčeho, co bude reprezentovat tento jev, každému případu, myšlence nebo události. Při přidělování jmen jevům si u každého klademe otázku jako: Co to je? Co to reprezentuje? Potom porovnáváme případ s případem, takže podobným jevům můžeme přidělit stejná jména.

Během výzkumu se můžeme potýkat s mnoha pojmy. Ty je třeba seskupit, podobné s podobným, tím snížíme počet objektů, s nimiž budeme muset pracovat. Proces seskupování pojmů, které přísluší stejnému jevu, se nazývá kategorizace. Jev, který je reprezentovaný určitou kategorií, dostane také pojmové označení. Toto označení by mělo být již abstraktnější, než jména pojmů, které jsou pod touto kategorií seskupeny. Kategorie pojmenovává sám badatel a jejich název by měl co nejvíce logicky souviset s údaji a být dostatečně názorný, aby rychle připomněl to, nač sama kategorie odkazuje. Podle jejích znaků se následně určují vlastnosti a dimenzionální rozsah (Strauss, Corbinová, 1999).

Obsahová analýza dokumentů

Jde o velmi široké spektrum dílčích metod a postupů sloužících k analýze jakéhokoli textového dokumentu s cílem objasnit jeho význam, identifikovat stylistické a syntaktické zvláštnosti a případně určit jeho strukturu. Důležitá je vždy relevance textu pro daný problém. Tuto metodu lze kombinovat prakticky s jakoukoliv metodou jinou pro získávání a analýzu dat. Velmi často se tak děje například v kombinaci s rozhovorem, zúčastněným pozorováním, ohniskovou metodou atd. (Miovský, 2006). U obsahové analýzy textů se určuje četnost výskytu jednotlivých kategorií informací a vzájemné vztahy mezi nimi. Dalším úkolem je zkoumání vztahu proměnných zachycených analýzou k nějakým externím proměnným. Základními kroky obsahové analýzy jsou: určení výzkumné otázky, rozhodnutí o způsobu výběru textů, definice jednotky kódování, konstrukce kategoriálního systému, testování kategoriálního testování, kódování a provedení analýzy (Hendl, 2005).

7.6 Příprava a průběh rozhovorů

Vzhledem k tomu, že jsem oslovovala dvě skupiny respondentů, měla jsem pro každou z nich připravený jiný, avšak podobný typ otázek. Celkem jsem tedy vytvořila dvě formy otázek. První forma otázek byla pro hostitelské rodiny a druhá forma otázek byla určena pro ředitele dětských domovů podporujících hostitelskou péči (viz. Příloha P...). Při přípravě otázek jsem zvažovala jejich obsah, aby nebyly zvláště pro hostitelské rodiny příliš osobní, a také jejich množství, abych respondenty dlouze nezdržela. Jelikož jsem si zvolila za výzkumnou metodu polostrukturovaný rozhovor, nemusela jsem se pevně držet předem stanovené osnovy a otázky jsem přizpůsobovala dle probírané oblasti. Všem osloveným respondentům jsem vysvětlila, čeho se mé dotazy budou týkat a jaký je jejich účel, také jsem je ujistila o jejich anonymitě, tedy že v mé práci nebudou uveřejněna jejich jména. Všichni respondenti souhlasili se zaznamenáváním rozhovorů na audiozáznam a s jeho uveřejněním do mé diplomové práce.

Na začátku sběru dat, jsem měla obavy, zda se mi podaří zkontaktovat některou z hostitelských rodin, nakonec vše dopadlo tak, že problém byl spíše sehnat odpovídající dětský domov, jelikož mým požadavkem bylo, aby hostitelskou péči podporoval, měl s ní zkušenosti a zároveň měl i zájemce o hostitelskou péči. Celkem jsem si vytipovala a oslovila osm ředitelů dětských domovů ve Zlínském kraji. Tři z ředitelů hostitelskou péči odmítali, jeden dětský domov s hostitelskou péčí měl určitou zkušenost, ale momentálně neměli žádné zájemce. S každým ředitelem jsem si telefonicky domluvila osobní schůzku. Jeden z nich se na ni bez udání důvodů nedostavil. Rozhovor jsem nakonec uskutečnila se třemi řediteli dětských domovů.

Jelikož v těchto třech dětských domovech měli i zájemce o hostitelskou péči, požádala jsem ředitele, zda by mi nemohli na rodiny dát kontakt, samozřejmě s jejich souhlasem. Všichni hostitelé byli vstřícní a ochotní se se mnou sejít a poskytnout mi rozhovor. Se dvěma respondenty jsem se setkala na jejich pracovišti, s jedním jsem byla u něho doma a s dalšíma dvěma jsem si sjednala schůzku na neutrálním místě. Na závěr našeho rozhovoru jsem každému z respondentů poděkovala za jejich čas a poté se s nimi rozloučila.

8 VÝSLEDKY VÝZKUMU

Sběr dat jsem prováděla pomocí polostrukturovaných rozhovorů, ty jsem si nahrávala na audiozáznam a poté jsem je převedla do písemné podoby (viz. Příloha P..). Otázky k rozhovorům jsem rozdělila do několika kategorií.

Kategorie k otázkám pro hostitelské rodiny:

- **Kategorie vstup do neznáma** – v úvodu se respondentů ptám, na prvotní myšlenku hostitelství, kde o něm poprvé slyšeli, jak je napadla a proč si zvolili tento způsob náhradní rodinné péče. Zajímám se zde také o to, zda měli respondenti z něčeho obavy.
- **Kategorie průběh** – do této kategorie jsem zařadila otázky, které se týkají průběhu hostitelské péče. Ptám se respondentů na to, jak dlouho trvá celý proces, než se stanou hostiteli, jaké kroky k tomu museli podniknout. Taktéž mě zajímalo, jak se respondentům spolupracuje s příslušným dětským domovem a zda se setkali v průběhu hostitelské péče s nějakým problémem.
- **Kategorie zkušenosti** - po již určitých zkušenostech hostitelů se v této kategorii zajímám o to, zda jim hostitelská péče něco přinesla, ba naopak, jestli jim i něco vzala. Také jsem do této kategorie zařadila otázku pěstounské péče, zda je tato myšlenka po zkušenostech s hostitelskou péčí napadla. Ptám se respondentů na smysl hostitelství, zda je překvapilo něco nečekaného a nakonec pokládám otázku, jestli by byli pro uzákonění a vytvoření metodiky hostitelství.

Kategorie k otázkám pro ředitele dětských domovů:

- **Kategorie úvod a nástin** – v této kategorii se ptám ředitelů dětských domovů, zda podporují hostitelskou péči, jaké zkušenosti za dobu svého působení s ní mají a jestli pozorují zájem o hostitelství ze strany rodin.
- **Kategorie průběh** – zde se zabývám tím, jak a jestli vůbec vyhledávají ředitelé dětských domovů zájemce o hostitelskou péči. Ptám se na nejčastější formy hostitelství, zda mají zájem o hostitelskou péči i samotné děti. Také se zajímám o to, které děti jsou nejvhodnější do této péče. Stejně jako u hostitelských rodin se ptám

na kroky, které jsou nutné k tomu, aby mohla být hostitelská péče uskutečněna a jak dlouho tento proces trvá.

- **Kategorie význam** – v poslední kategorii se zajímám o to, zda má, dle názorů ředitelů dětských domovů, hostitelská péče smysl, v čem vidí její výhody i nevýhody a také pokládám otázku, jestli by byli pro uzákonění a vytvoření metodiky hostitelské péče.

8.1 Rozhovory s hostitelskými rodinami

Kategorie č. 1.: Vstup do neznáma

Vlastnosti	Dimenze
Kontakt	První
Budoucnost	Otevřená
Šance	Nová
Setkání	Náhodné

Většinu respondentek přivedla k hostitelské péči náhoda. Dříve o ní nikdy neslyšely. Tento druh náhradní rodinné péče je veřejnosti neznámý, jelikož není ani mnoho autorů, kteří by se o ní ve svých publikacích zmiňovali a v médiích není natolik probírána jako pěstounská péče či adopce.

„Na VŠ pedagogické, jsem dělala práci „Náhradní rodinná péče“, tam jsem to slyšela...“

„No víceméně až tady, když jsem tady nastoupila do zaměstnání.“

„... před 13 lety od syna.“

„Asi před rokem a půl z internetu díky Děti patří domů o. s.“

Pouze jedna z nich s ní měla zkušenosti již z dřívějšíka, kdy si její rodiče začali brát chlapečka z dětského domova domů. Rozhodli si jej adoptovat, ale pro velké obtíže a administrativu si ho nakonec vzali do pěstounské péče.

„To už je strašně dávno, před 43 lety, si moji rodiče vzali chlapečka... on byl ode mě o 16 roků mladší a je to jako můj bratr.“

Myšlenka, proč si vzít dítě z dětského domova domů, byla u respondentek různorodá. Některé z nich se k hostitelství dostaly přes pěstounskou péči, buď s ní měly vlastní zkušenosti, nebo přes zkušenost lidí, ve svém okolí. Všechny se nakonec rozhodly kontaktovat nejbližší dětský domov, a tak začala jejich pomoc některému z dětí v ústavní výchově.

„Po 1. dítěti, které jsem si vzala do PP, jsem si chtěla vzít její kamarádku také do PP, ale její matka byla proti, tak mi na KÚ nabídli tuto variantu.“

„... moje známá mi říkala, proč si také nebereš děti? Tak jsem se na to informovala a dozvěděla jsem se, že existuje hostitelská péče.“

„... tady U Slunce byl vánoční strom toho štěstí ... jsme si vytáhli děčko z Bojkovic, chlapečka R. ... tak jsme mu to koupili a zanesli to tam zpátky. No a teď byly Vánoce a my jsme tu tak seděli sami dva... jsem říkala mojemu, že bych chtěla vidět toho chlapečka, kterému jsme to dali ...tak jsme za ním přijeli, kluk se nám líbil, tak jsme si vyřídili tu hostitelskou péči.“

„Syn chodil v Kloboukách s nějakou M. a její maminka dělala v domově a on tam s ní přišel a viděl tam takovou malou holčičku... Syn mi pak doma říkal, že si lidé berou některé děcka dom a tam byla taková malá holčička, co kdybychom si ji vzali? Já jsem mu řekla, že jo, že není problém, domluv to, co je tam zapotřebí a vezmeme si ji na svátky.“

Jedna z dotazovaných respondentek se k hostitelské péči dostala přes organizaci, Děti patří domů o. s., kdy nejdříve uvažovala nad jinou možností náhradní rodinné péče, ale vzhledem k tomu, že má doma ještě jedno malé dítě, rozhodla se pro tuto variantu.

„Mám již dlouhá léta myšlenky na pomoc nějakému dítěti. Dříve jsme uvažovali i o adopci či PP, ale po reálném zhodnocení sil to dopadlo zatím takto.“

Jisté obavy z toho, zda zvládnou výchovu cizího dítěte, měly všechny respondentky. Ale žádné nebyly natolik závažné, že by je od hostitelské péče odradily. Nakonec byly obavy zbytečné, protože s výchovou dítěte neměla potíže ani jedna z respondentek.

„...děti se nebojím a vždy jdou zvládnout (diplomacie a taktika), mimo vážných defektů na psychice dítěte.“

„No jestli to teda zvládnou.“

„Toho chování, jak se budou chovat, jak je budeme zvládat.“

„Že nám bude vybráno dítě, které nám nebude „sedět“ – ve smyslu nebude sympatické, nebude se k nám „hodit“.“

Pouze jedna z dotazovaných se obávala možných problémů, které by mohly vyplynout ze strany původní biologické rodiny dívky, jelikož s ní byla v kontaktu a někdy tam trávila prázdniny. Když byla dívka ještě malá, biologická matka se jí často vyptávala na její hostitelku, ta měla pak obavy i z možného vydírání či obtěžování.

„...bála jsem se toho, že jednoho dne by mohli přijít ... a řekli by holce, pojď anebo chceme prachy.“

Takže jí kladla na srdce: *„chraň tě Bože říct, kde já bydlím“*

Další obavy měla také z toho, že jí budou vyčítat výchovu jejich dcery, jelikož hostitelka ji držela zkrátka a chtěla, aby z ní vyrostl slušný člověk. V biologické rodině dívce naopak povolili vše a na její výchovu tolik nedbali.

„... oni vás pak začnou vydírat a vy jim to děcko držíte zkrátka a já ji teda držím, ze mě ona má respekt ...a tam by jí vše povolili, takže je jasné, že bych pak byla špatná já.“

Kategorie č. 2.: Průběh

Vlastnosti	Dimenze
Jednání	Rychlé
Problém	Žádný
Šetření	Sociální
Průběh	Hladký
Spokojenost	Oboustranná

Provedené rozhovory potvrdily, že doba trvání, než se vše potřebné k hostitelské péči zařídí, trvá většinou asi jeden měsíc.

„Cca měsíc, skrz OSPOD než si předaly papíry atd.“

„Jestli to bylo něco přes měsíc.“

„Tak jak dlouho, u toho R. asi 3 týdny.“

Potom jsou i případy, kdy vyřizování může trvat jen několik dnů.

„My jsme to měli vyřízené během tří dnů.“

Jedna z respondentek, jak jsem se již zmínila výše, měla hostitelskou péči zprostředkovanou pomocí organizace. Tady celý průběh trval déle.

„Celkem asi půl roku.“

Protože jako první krok, „... jsme absolvovali kurz pro zájemce o HP. Setkání pro zájemce o HP dělá o. s. Děti patří domů.“

Tento kurz organizace pořádá 1x až 2x do roka a trvá 3 dny. *„Bylo tam asi 8 - 10 rodin, některé už HP mají. Byli jsme tam loni a letos zas, už jako "mazáci".“* Kurzu se účastnili nejen zájemci o hostitelskou péči, ale také tam byla zajímavá osoba - Hanka Brodníčková, která má několik dětí v PP (napsala též knihu). Vedla to Dáša Zedulová a Miša Blahutová. Loni tam byla také psychologka Olina Pařízková a nějaké pracovnice ze sociálky.“

Na začátku kurzu se navrhla témata a otázky, které účastníky zajímaly a ty se za pomoci odborníků řešily. Jeho výsledkem měla být jakási metodika hostitelské péče. *„Pro nás byla cenná i setkání s jinými lidmi a sdílení zkušeností.“* Současně tam byla spousta dětí, pro které byl přichystán program. O ten se staraly starší děti a některé z nich byly také z hostitelské péče.

Po absolvování kurzu, byl průběh podobný u všech respondentek, až na jednu, která už nemusela vyplňovat žádné papíry, jelikož měla několik dětí v pěstounské péči, a tak se čerpalo z dřívějších materiálů.

U ostatních respondentek bylo nutné doložit některé z dokumentů a provést sociální šetření, to se ve všech případech lišilo. Některé sociální pracovnice nepožadovaly zprávu od psychologa, jinde nebylo nutné ani sociální šetření z důvodu známosti na městském úřadě.

„...žádala jsem v Hustopečích, musela jsem doložit výpis trestního rejstříku a potom přišli z toho městského úřadu se k nám podívat. Kontrolovali, jestli má kde spát a jak to u nás vypadá. S manželem mluvili, jestli s tím také souhlasí, protože všude jsem žádala jen já.“

„Po vybrání dítěte následovala návštěva u jeho i naší sociální pracovnice, kontrola u nás doma, návštěva psychologky.“

„...já jsem letěla na sociálku, tam mě znali všichni, oni mi to orazili, něco jsem podepsala, to bylo hned vyřízené.“

„To nás museli přezkoušet, hlavně se sociálka ptala, jaké máme vzdělání, plat, kde bydlíme, kde vařím, kde děcka spí, budou si hrát. První se pak přišli podívat, jestli to děcko může být u nás.“

OSPOD, pod který dítě spadá, by pak měl rodinu a dítě každé dva měsíce kontrolovat, ale ne ve všech případech se tak děje. Před každou návštěvou dítěte, by měla hostitelská rodina podávat žádost do příslušného dětského domova, kde je psáno, že žádá o uvolnění dítěte na požadovanou dobu. Lze se také domluvit, že žádost se podá na celý měsíc dopředu. Tu pak dětský domov musí poslat příslušnému OSPODU.

V tomto případě byla respondentka prověřována k pěstounské péči, musela proto absolvovat mnoho testů a doložit spoustu dokumentů. Z těchto materiálů se pak čerpalo, když si potom žádala o hostitelskou péči. Někteří odborníci právě zastávají názor, že by rodiny, které žádají o hostitelskou péči, měly procházet stejným šetřením jako žadatelé o pěstounskou péči.

„Šetření, to je děs!!!“

„x-tery psychotesty, ze kterých si člověk nic nepamatuje, pouze, že jednou máš otázky na čas, jindy jen 100 otázek, jindy v PC ti rozkrývají další možnosti ...pohovory, proč, co a jak, pokaždé jinak a jiný člověk, dotazníky v začátku, zdravotní vyšetření, výpisy trestů, finanční situace.“

Velkým rizikem v hostitelské péči je, že si rodina s dítětem „nesedne“ a budou muset přerušit kontakt. Nastane pak zklamání na obou stranách. Mé respondentky však nejsou tímto případem. Všechny jsou s výběrem dítěte spokojené, což dokazuje i fakt, že u nich hostitelská péče stále trvá a u některých již pěknou řádku let.

„Od 10 ti let N. dosud, 15 let jí bude.“

„Jsme do teď... od těch Vánoc 2009 jsme stále dál.“

„Jsme pořád, už 13 roků.“

„Jsme asi 9 měsíců.“

Jedna z respondentek ale neměla velké štěstí na výběr dítěte, jelikož už má v hostitelství dítě třetí. Jako první si vzali s manželem chlapce, u kterého po půl roce museli návštěvy ukončit, jelikož biologického otce pustili z vězení a ten, když se dověděl, že jeho dítě má hostitelskou rodinu, kontakt s nimi si nepřál. Vzhledem k tomu, že respondentka je staršího věku, vnoučata k nim nejezdí často, chtěli s manželem doplnit opět prázdné místo. Vzali si ze stejného dětského domova dvě sestry. S těmi byli v kontaktu rok a poté byly holčičky umístěny do pěstounské péče. Nyní mají v hostitelské péči 3letou holčičku, která má lehkou mentální retardaci.

„S R. jsme byli více jak půl roku, s V. a M. rok.“

Co se týče spolupráce příslušného dětského domova s respondentkami, jsou s ní všechny velmi spokojené. Dětské domovy se snaží a ve všem jim vycházejí vstříc. Některé z respondentek se zapojují i do společenských událostí pořádané dětským domovem.

„S I. DD ve Slaném OK a nyní super s přeřazením do DD Pepa v Příbrami. Jezdíme na oslavy, akce a DD byl i u nás ...“

„No výborná. Ale budme upřímní, oni se na mě zlobí, já ji rozmazluju a to se jim nelíbí, ale jinak je to bez problémů.“

„Perfektní. Všechno bez problémů.“

„V pohodě, já jsem neměla nikdy problémy.“

„Výborná po všech stránkách.“

U všech respondentek probíhá hostitelská péče zcela hladce, ačkoliv některé tety z dětských domovů respondentky varovaly na problémové chování dětí, ale to je neodradilo. Jinak drobné problémy jsou na denním pořádku v každé rodině a nic závažného se respondentkám nepříhodilo.

„Vzhledem k tomu, že M. je středně mentálně postižená a nemám žádné zkušenosti s takovým dítětem, tak občas nějaká její reakce, ale jinak jsme to vždycky zvládli.“

„Ne, neměli jsme problémy.“

„Ne, ne.“

„No, drobným problémem by se dalo nazvat získávání pasu kvůli zahraniční dovolené.“

Pouze jedna respondentka se setkala s problémem, kdy jí dítě uteklo zpět do dětského domova, ale to bylo v pěstounské péči. Navíc si příčiny vymyslela a po soudně znaleckém posudku se vše urovnalo.

„Pouze, když „utekla“ jedna dívka v PP zpět do DD, tak se vše vyšetřovalo, jelikož dívka docela lhala, asi to viděla „svýma“ očima.“

Kategorie č. 3: Zkušenosti

Vlastnosti	Dimenze
Náročnost	Časová
Potřeba	Citová
Společník	Nový
Instituce	Nejednotná

Všem respondentkám i jejich rodinám hostitelská péče něco přináší. Nejde jen o dobrý pocit z pomoci cizímu dítěti, o které se jeho biologická rodina nestará, ale o doplnění „prázdného místa“, o vzájemnou pomoc s cílem trávení společného času a získání nového člena rodiny.

„Je to strašně příjemný pocit, když už máte děti odrostené, tak co s nimi, že, tak si popovídáte, navíc když vás má tak někdo rád jako M.“

„Dtto jako PP, jen je to dražší, jezdím tam 150km a zpět 150Km, no a když N. vracím dtto, ale nechci jí zklamat!“

„Nabyla nás energií. Máme pro co žít, protože víme, že už nás to děcko tam čeká a že už se na nás těší.“

„Ano, to by bylo na samostatnou knihu. Prima kamaráda pro celou rodinu, spoustu hezkých chvil.“

Vzhledem k tomu, že respondentka si začala brát holčičku v jejich třech letech a sama měla ještě doma své tři děti, ovlivnila hostitelská péče také jejich životy.

„Já nevím, já si myslím, že to bylo dobré pro děčka.“

„Třeba M. bydlí v Brně, má sama tři děčka, ale nikdy nezapomene, svátek, narozeniny, Vánoce, prostě na dárky pro ni. I do domova vždycky posílali děckom ještě něco. Všichni to mají v sobě, že dávají.“

„Ted'kom ještě mají nějaké děčko adoptované v Africe.“

Všechny tři její děti poznamenala hostitelská péče v dobrém slova smyslu. Zanechala v nich tzv. sociální citění. Jednu dceru ovlivnila natolik, že si našla práci v sociální oblasti. Dokonce i své děti berou na občasné návštěvy do dětského domova a učí je již od malička chápat, že ne všechny děti potkalo to štěstí a mají tatínka s maminkou, kteří se o ně starají.

Některé z respondentek během hostitelské péče nepřekvapilo nic, s čím by nepočítaly.

„Nepřekvapilo nás nic, nevím o ničem.“

„Nic.“

Tato respondentka měla v hostitelské péči dvě sestry, svou matku znaly, a ta starší ze sester na ni byla fixovanější a neustále doufala v to, že se pro ně jednou vrátí, jelikož jim maminka dávala plané sliby, proto byla uzavřenější a zdrženlivější k hostitelům.

„Tak jen chování M., že k nám asi nenašla cestu. Ona pořád pevně věří, že se jim ta maminka vrátí a vezme si je.“

Jak jsem se už výše zmínila, dívka, kterou měla respondentka v hostitelské péči, byla v kontaktu se svou biologickou matkou, ke které občas jezdila na návštěvu. Pokaždé, když

přijela, byla plná nových dojmů a otázek, než časem pochopila, že doma ji nic pěkného nečeká a k matce už nechtěla jezdit.

„... s odstupem času, jsem z toho byla rozhozená, jak přijela z domu, tak ona pořád o té mamce o tom N. a ona toho byla plná, chtěla se o tom bavit ... Ona chtěla slyšet něco pěkného, ale tam není nic pěkného, a abych jí lhala a za dva roky jí říkala zase něco jiného, tak to ne. Dneska už to chápu, že hledala něco pěkného, pozitivního a chtěla, abych jí to schválila.“

Jedna respondentka má zkušenosti s projevem deprivace, kdy jí chlapec v noci bouchá hlavou o zeď, ráno se probudí, vyskočí z postele jako rybička a nic z noci si nevzpomíná.

„Nejvíce projevy deprivace.“

Z rozhovorů vyplynulo, že kromě jedné respondentky, uvažovaly všechny o přechodu z hostitelské péče do péče pěstounské. Avšak u některých to nelze a důvody jsou různé.

„... do pěstounské péče jsem uvažovala, ale za předpokladu, že by existoval typ internátní školy, protože ona musí chodit do této speciální školy, že bych ji tady v pondělí dovezla a v pátek pak přivezla.“

„Ano ihned v začátku, pokud matka nechce, tak si vezmu N. v plnoletosti a pomůžu jí do života, tzv. „dům na půli cesty“.“

„Tak my bysme i chtěli, ale jsme už staří, tak nám je nedají.“

„Schopni a ochotni bychom byli. Ale on asi půjde domů - bude asi ta první "vlastovka", jak se budou redukovat ty děcáky.“

„Ne, v tom jsem měla jasno z toho důvodu, že bych měla s nimi problémy. Oni pak můžou přijít ji ke mně domů navštívit a to já bych nesnesla.“

Každá péče má své plusy a mínusy, u té hostitelské však její výhody převažují. Hostitelská rodina musí počítat s tím, že vychovávat a starat se o cizí dítě není jednoduché, avšak pokud má jejich snaha pozitivní vliv na dítě, vynaložené úsilí pak stojí za to.

„Když je někdo sám, nebo nemá uzavřeno manželství a chce být užitečný a nudí se o víkendech, tak tam беру, že to má výhody, dojde do 1. DD v místě bydliště a řekne si, že chce pomáhat 1 či skupince dětí a bere si je domů, do kina, divadla, na dovolenou. ...Vždy to dá i tomu dítěti, to pozná trochu život mimo DD... Pokud si ti dva padnou do oka, pak se může přejít i k PP, ...nevýhody, stát neposkytne základní finanční prostředky ani na benzín, jinak kde se nají 4 lidi, nají se i 5. človíček“.

„Je to výhodné, že nejsem schopná se o M. starat denně, když jsem o tom uvažovala, ale při tom jejím postižení už bych na to neměla, takže já si to opravdu vychutnávám, že neděláme nic jiného, když si ji teda vezmeme, že lítáme jen kolem ní, takže je to pro nás takové potěšení každodenní. Za tu nevýhodu mě nic nenapadá“.

„Tak nevýhodou je, že děcko si zvykne a pak ho seberou třeba do pěstounské péče... A výhodou je, že získají lásku, protože jim to tam chybí v domově. Víc se jim můžeme věnovat, vysvětlit, ukázat jak chce, co chce. A taky poznají rodinný život“.

„Výhodu to může mít v tom, že jedno děcko by se mohlo zařadit, jako tím, že tolik roků nahlížela do normální rodiny, že by v té hlavě jí mohlo něco zůstat a že jednou ta její domácnost by taky mohla být takto vedená“.

„Není to tak zavazující jako PP... Finanční náročnost“.

Ačkoliv, hostitelská péče nebudí u mnoha lidí velkou důvěru, přesto má svůj smysl. Především může ukázat dětem, které nemají velkou šanci dostat se do pěstounské péče anebo nemají rodiče, jak funguje domov, který by jinak nepoznaly.

„Tak M. nemá víceméně rodiče, maminka jí umřela a tatínek byl zbaven práv, takže má to smysl pro takové dítě, které nikoho nemá.“

„Smysl má, pokud rodiče nedají souhlas k PP, tak ukážete dítěti vše, co je za “zdi” DD, složanky, práci atd. V dárcích to není, protože děti v DD mají víc, než děti doma!“

„Já si myslím, že má, protože to děcko pozná tu lásku a život mimo dětský domov.“

Navíc čím dříve se dítě dostane do hostitelské rodiny, tím větší na něj může mít vliv a pozná reálný život.

„Určitě v tom, že je taková, jaká je. Ono kdybyste vzala děcko, třeba stejně starou holku, která nebyla nikdy nikde a je tam a tu D. a budete se s nimi bavit, tak uvidíte, že je tam rozdíl. Že tato holka má přehled ... to viděla, tam byla, prostě spoustu věcí, které ty děcka nikdy neviděly. Ví prostě, co je reálné, vidí, že se musí chodit do práce a taky nám v práci i pomáhá.“

„Rozhodně ano. V našem konkrétním případě je mimo jiné nedocenitelná přítomnost pozitivního mužského vzoru. „Náš“ teenager si u nás na nic nemusí hrát, naopak, může ještě užívat dětství. V DD musí být za mistra světa.“

Jelikož hostitelská péče není nijak právně ošetřena a vše záleží na domluvě ředitelů dětských domovů, OSPODU a hostitelských rodin, ptala jsem se respondentek, zda by byly pro uzákonění a vytvoření metodiky k hostitelské péči.

„Tak asi ano, já to ale nedokážu posoudit.“

„Ano, a hlavně zakotvit alespoň příspěvek na dopravu dítěte na víkendy, prázdniny atd. a volnější přechod bez potřeby souhlasu rodičů do PP, stejně ty děti rodiče nechtějí vidět a jdou tam, kde je to „normální“ a kde mají možnost „hýbat křídly“.“

„Tak kdyby byla uzákoněná, tak to bysme museli na to dostávat peníze, a tak když není, tak my si to musíme financovat. A bylo by to myslím i dobré.“

„Rozhodně ano. Při schvalování naší HP jsme zjistili, že ani povolané osoby nemají ve věci jasno. To je právě to, že jak to nemá moc žádná pravidla a každý případ je jiný, je to prostě evidentně pokaždé jinak.“

„To bych vůbec neřešila, když někdo to děcko chce ... zaprvé, musí ten člověk být solidní, přijít tam a domluvit se.“

8.2 Rozhovory s řediteli dětských domovů

Kategorie č. 1: Úvod a nástin

Vlastnosti	Dimenze
Nenahraditelnost	Rodinná
Zájemci	Neinformovaní
Vůle	Dobrá

Ředitelky, se kterými jsem rozhovor zrealizovala, hostitelskou péči samozřejmě podporovaly. Shodly se i na tom, z jakého důvodu hostitelství podporují. Společným znakem byl model fungující rodiny.

„Ano podporuju, poněvadž děti poznají život v normálně fungující rodině. Role otce, role matky, rozdělení úkolů a tak.“

„Ano, určitě.“

„Ano, vždycky pro ty děti chceme nějakým způsobem přiblížit tu rodinu, i když tady v domově děláme, co můžeme, tak to ta prvá biologická rodina není, protože tam to selhalo, ta veškerá rodičovská péče, takže když se hostitelé přihlásí a splní všechna kritéria, tak podporujeme tady toto, protože ty děti můžou opravdu si nějakým způsobem omakat tu fungující rodinu, jak by to případně v budoucnu mohlo vypadat.“

S hostitelskou péčí mají ředitelky několikaleté a převážně dobré zkušenosti. Hostitelské rodiny berou dítě z dětského domova jako člena rodiny. Vztahy mezi nimi jsou většinou dlouholeté a pomáhají jim i při odchodu z dětského domova, kdy dovrší plnoletosti.

„Zkušenosti máme několikaleté, kdy před deseti lety začala ta hostitelská péče, není to, že by nějakým masivním způsobem docházelo k tomu, že bys i žádali o hostitelskou péči, ale vždycky je to nějaká souhra náhod, nebo něčeho takového...“

„Máme s ní dobré zkušenosti, protože, když tam ty děti jdou, tak vidí, jak se žije v rodině, že se dostanou do toho rodinného prostředí, chodí tam na nákupy, takže ti hostitelé je berou i na výlety a tak se dostanou z toho prostředí dětského domova.“

„Docela dobré. Máme hostitelské rodiny, kam děcka chodí už roky. Někteří třeba rezignují, ale docela se nám to daří. U některých rodin se to dokonce už traduje tolik let, že už si to ani nepamatuji. To už bude možná až přes deset let, kdy ty děcka tady už nejsou a oni ještě pořád udržují vztahy s těmi hostitelskými rodinami.“

Jelikož širší veřejnost neví o možnosti hostitelské péče, zájem je proto malý. Žadatelé jsou většinou tedy lidé, kteří se v oblasti ústavní výchovy pohybují. Jsou jimi zaměstnanci dětských domovů a základních škol, které jsou jejich součástí anebo příbuzní těchto zaměstnanců. Menší procento pak tvoří sponzoři či lidé, kteří se účastní společenských akcí pořádaných právě dětským domovem.

„Vzhledem k těm posledním létům určitě i tady toto, že projevily zájem i naše zaměstnankyně, jako vlastně ta první hostitelská péče byli známí tady našeho strýce vychovatele...“

„Moc ne, takže se ti manželé sami přihlásili a sami si to i zařídili, že prošli tou procedurou těch sociálních pracovníků.“

„Čas od času se nám ozvou lidi, tak jako docela neinformovaní optimisti, že by chtěli děcka na ty návštěvy, když už mají své děcka odrostlé a cítí jakousi tu prázdnotu, že by svým

způsobem udělali ještě někomu radost. Nebo se taky objevují lidé, kteří mají jedno dítě a že by k tomu svému chtěli nějakého kamaráda, že by si pohráli, nebo nějaké ty vazby se tam upevnily nebo vytvořily.... Ale na druhé straně, ty hostitelské rodiny, ne každý toto zvládne. Jak to začalo, tak to i rychle skončilo.“

Rizikem hostitelské péče je, že případní žadatelé přecení své síly, dítě si zidealizují a potom jsou nemile překvapeni. Důležité je, aby rodiny neměly k dítěti žádná očekávání, aby jej vzaly takové jaké je.

„Bud' ten člověk to udělá spontánně, chce udělat dobrý skutek, musí ty děcka vzít normálně, tak jako ty svoje, nějak je nepřeferovat, neomlouvát je, když udělají něco špatně, zapojovat je do aktivity.“

Kategorie č. 2. : Průběh

Dimenze	Vlastnosti
Představy	Zkreslené
Šetření	Sociální
Vůle	Hostitelů

Co se týče toho, které děti jsou nejvhodnější pro hostitelskou péči, tak z rozhovorů s řediteli vyplynulo, že hostitelské rodiny mají zájem o děti mladší, a také s nimi mají i lepší zkušenosti. U malých dětí je větší pole působnosti, starší děti by mohly pobyty u hostitelských rodin zneužívat. Malých dětí je v dětských domovech málo a s platností Národního akčního plánu k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti už v nich nebude umístěno žádné dítě do tří let, jelikož pro ně bude zavedena profesionální pěstounská péče.

„Já si myslím, že ti hostitelé by radši mladší... Navíc ty dětské domovy mladší děti ani nenabídnou, protože kojeňáky budou mít povinnost dávat děti do tří let pěstounům a děti do dětského domova, už je to trend několik let, se nám dostávají opravdu v těch 12 - cti až 13 - cti letech... Ale kdybychom měly ty mladší děti, právě že je nemáme, tak hostitelé o to mají zájem a já se tomu nebráním, myslím si, že tam daleko více možností působení, protože je to dítě malé, takže spíše ty malé, ale nebránila bych se tomu, kdyby si hostitelé brali o ty větší děti, ale ten zájem o větší děti není a nebude, si myslím.“

„Ty menší děti, mladší školní věk. Protože ty starší, já bych řekla, že toho potom zneužívají. Protože oni jdou do té rodiny s tím, že tam budou něco dostávat, že jim prostě ta hostitelská rodina něco koupí, bude jich třeba finančně podporovat, nebo něco, takže tam ti starší už si myslím, že jdou za tím, jak bych to řekla, chtějí mít z toho užitek. Ale u těch mladších dětí máme s tím velice dobrou zkušenost, že děti přicházejí a jsou takové klidnější, více si váží těch věcí, ví, že chodí na nákupy a že to nedostávají zadarmo...“

„Určitě ty mladší, nejlíp zapadnou. Ty starší mají už to svoje, už je tam puberta na pochodu a frajeření. Ti už se hůř přizpůsobují než ty malé děti.“

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, povoluje pobyt dítěte mimo domov na dobu 14 dnů. Ten lze ještě prodloužit se souhlasem ředitele a městského úřadu s rozšířenou působností. Sociální pracovníce by po 14 dnech měla prověřit, zda je v hostitelské rodině vše v pořádku a popřípadě může pobyt prodloužit. Děti tak u hostitelů mohou zůstat i celé prázdniny. Vše záleží právě na vůli hostitelské rodiny a samozřejmě i na rozhodnutí dítěte dále v rodině setrvat.

„Tak samozřejmě na svátky, na prázdniny a někdy i na ty víkendy. Ale hlavně záleží na tom zájmu a dobrovolnosti hostitele, ale pokud dají sociální pracovníce souhlas, tak není problém.“

„Víkendové, prázdninové. Bývá to třeba na ten víkend, pátek, sobota, neděle. My to dáváme ob 14 dní, protože vlastně u těch menších dětí, aby měly ten rytmus jakýsi, aby to neměly spletené, protože už se ptaly každý týden. Ale jde to i každý týden, pokud ta rodina má zájem, ale oni mají zase své vnoučata a aby toho neměli zase moc, tak si to takhle vystřídají. A o prázdninách si je brávali třeba na celý měsíc, můžou být i celé prázdniny, pokud budou chtít, ale my jsme to většinou dělali, aby děti měly zapojené i letní tábory, protože to máme financované, takže aby byly zapojení jak do táborů, tak do té hostitelské rodiny“.

„Víkendy, prázdniny, svátky. Záleží vše na hostitelích. Děcka, když jsou prázdniny, tak mohou být s povolením sociální pracovníce 14 dní doma, nebo někde. Po 14 dnech ta sociálka má povinnost tam přijít a zjistit, jestli je všechno v pořádku, když je vše v pořádku, prodlouží pobyt o dalších 14 dní, pokud je ovšem oboustranný zájem. Děcko tam pak takto může zůstat i dva měsíce.“

Vzhledem k tomu, že dětské domovy cíleně hostitelské rodiny nevyhledávají, první krok musí udělat tedy zájemci o hostitelskou péči. Obrátí se na příslušný dětský domov, kde mu nejdříve nabídnou vhodné dítě, nebo sami hostitelé vysloví své představy. Poté musí být

hostitelská rodina prošetřena sociální pracovníci. Ta udělá vyhodnocení, zda je rodina vhodná a splňuje požadované podmínky a zkontaktuje sociální pracovníci z místa bydliště dítěte, které bude do hostitelské rodiny docházet. Hostitelské rodiny si pak napíší žádost do dětského domova, že mají zájem o hostitelskou péči a prošly sociálním šetřením, tedy splnily podmínky. Poté se vychovatelé zeptají vybraného dítěte, zda by mělo zájem docházet do rodiny a seznámí ho s tím, jak bude vše probíhat. Celý proces trvá od několika týdnů do dvou měsíců.

„Tak musí mít první ten hostitel zájem, potom se obrátí na dětský domov, nebo na OSPOD v místě bydliště, kdy sociální pracovnice udělají šetření a z toho nějaký závěr, jestli je rodina vhodná, jestli mají pro dítě podmínky. A potom se kontaktuje sociální pracovnice z místa bydliště toho dítěte.“

„Musí být rodina prošetřena OSPODEM a pokud potom je prošetřena a získají souhlas OSPODU, tak nebrání nic tomu. Oni, zájemci, potom osloví nás, jestli máme nějaké děti, protože každé dítě není vhodné do té péče a oni by taky nechtěli každé dítě, třeba které má problémové chování. Zájemci si napíšou žádost, že mají zájem o tu hostitelskou péči, že byli u OSPODU prošetřeni a my jim to vlastně potom umožníme.“

„Přijdou sem, řeknou, jakou mají asi představu, věkovou kategorii, jaké pohlaví, aby jim to trochu korespondovalo k dětem, které mají doma, aby mohly být vztahy navázané. My se spojíme se sociální pracovníci z místa bydliště tady těchto zájemců, ti je prověří. Když je to všechno v pořádku, pak se spojíme se sociální pracovníci z místa bydliště dítěte, jestli nemá námitky. Rodiče si pak dají žádost, že chtějí v určitých dnech to děcko, sociálka to odklepne a je to.“

Kategorie č. 3. : Význam

Vlastnosti	Dimenze
Prostředí	Rodinné
Obavy	Zbytečné
Ukotvení	Zákonné

Na tom, že má hostitelská péče smysl, se shodli všichni oslovení ředitelé. Nejdůležitější je, aby biologičtí rodiče dítěte nebyli proti a rodina s dítětem si navzájem vyhovovaly, potom může být hostitelská péče dlouhodobá. Ačkoliv se tety a strýcové snaží dítě správně vychovávat, to nejdůležitější mu chybí, citová vazba, kterou mu hostitelská rodina může dát. Dítě tak pozná reálný svět za zdmi dětského domova a odnese si do svého budoucího života, jak by měla rodina fungovat.

„Tak když si to dítě sedne s těmi hostiteli, je to pro něj přínosné, je spokojené, těší se, že tam může jít a že vidí ten chod rodiny v reálu, jak by to mělo být a že si odnese poznatky, že by to mohlo třeba v jeho životě, v budoucnu taky tak nějak vypadat.“

„Děcka vidí normálně fungující rodinu. Mnozí byli vytrženi z naprosto nefunkční rodiny. Role otce, role matky, taky děcka, že mají nějaké povinnosti.“

„Já si myslím, že ano, že jako, oni potom mají možnost, pokud to dítě vlastně je v registru pěstounů, ale většinou se hlásí ti manželé i nad 50 let a oni už nejsou vhodní jako pěstouni. A ti už se hodí jen na tu hostitelskou péči a jsou to manželé, kteří už mají děti odrostené, jsou ekonomicky zajištění, mají i své vnoučata, takže můžou i těmto dětem něco přinést. Já bych tu hostitelskou péči neodrazovala, já si myslím, že přináší dětem hodně.“

Rizikem u hostitelské péče je, že biologický rodič k ní nedá souhlas, ačkoliv o dítě neprojevuje takový zájem, jaký by z pozice rodiče měl. Naopak pokud dítě rodinu nemá nebo hostitelskou péči odsouhlasí, přinese dítěti spoustu zkušeností a poznatků, které by v dětském domově nezískal. Hostitelská péče navíc není tolik závazná, jako péče pěstounská nebo adopce, takže pokud u dítěte nebo hostitelské rodiny nastane problém, může být kontakt rozvázán.

„... protože není to tak striktní jak u adopce, kdy ten rodič je opravdu vázaný, nebo pěstouni, když ta rodina chce, tak se třeba postarají po těch osmnácti letech. Ta hostitelská péče je taková volná, že kdykoliv ten rodič řekne, že už nechce něco takového dělat, nebo i to dítě, že už nemá zájem, tak se to nějak vytratí ten kontakt, že to není nic direktivního.“

„... dítě se dostane z toho prostředí dětského domova, že se dostane do té rodiny, že vidí, jak tam probíhá život ...“

„Je to dobrovolná záležitost z jedné i druhé strany. Když sem ti lidi přijdou, že by chtěli třeba chlapce, dejme tomu ve věku 9 let, no tak si vytipuju děti, u kterých nebude problém s rodiči. ... A potom druhá věc, ne každé děcko je vhodné. Jsou děcka, která jsou docela problémová chováním, a také mají třeba poruchy a ne všichni lidé toto zvládnou.“

Dva ředitelé ze tří, by byli pro uzákonění a vytvoření metodiky k hostitelské péči. Přispělo by to nejen k tomu, že by byl systém schvalování hostitelů jednotný, ale i k tomu, že by se hostitelská péče dostala více do povědomí veřejnosti, protože hostitelských rodin je velmi málo a dětí, které nemají rodinu a možnost se dostat do pěstounské péče, stále více.

„Tak jestli by nějaká ta metodika byla, tak by to bylo určitě dobré. A zase může se stát, že i když to ta sociální pracovnice schválí, tak to můžou být i tak nevyrovnaní lidé a to zase vyplave na povrch až později, takže něco takového, jako teď chystají pro ty profesionální pěst-

touny, nějaká pomoc, spolupráce s těmi ostatními organizacemi i pro ty hostitele, by nebyla špatná.“

„Ano, určitě, kdyby byl takový návrh, byla bych pro, protože opravdu to přispívá, ty děti tam rády chodí a pokud by bylo víc těch hostitelských rodin, tak by to nebylo určitě špatné.“

Jeden z ředitelů byl toho názoru, že nepotřeba nic uzákoňovat, jelikož už je zákonů tolik a nikdo je nedodrží. A nejvíce záleží na solidaritě a ochotě lidí pomáhat.

„Můžete uzákoňovat, co chcete, pokud to lidi nebudou chtít aplikovat, ponořit se do toho, tak můžete mít zákonů, kolik chcete. Tady záleží na dobré vůli, a jak se člověk domluví i s těmi sociálními pracovníci. Šak máme zákonů, že z toho můžeme vyrůst a kdo se jimi řídí.“

8.3 Obsahová analýza dokumentů

Ke zpracování obsahové analýzy textů, jsem se pokusila najít co nejvíce časopiseckých článků. Vzhledem k tomu že o hostitelské péči se mnoho nenapsalo, posloužilo mi k vyhodnocení analýzy celkem devět novinových článků, které mi odpoví na předem zvolené výzkumné otázky. Touto technikou bude zajištěna i triangulace dat. Texty jsem nejprve roztřídila, okódovala a zpracovala do následujících šesti kategorií.

Kategorie č. 1. : O co vlastně jde

Touto kategorií seznamuji čtenáře, co pojem hostitelská péče znamená.

Tisíce dětí v dětských domovech nemají naději na adopci nebo pěstounskou péči. Mají však možnost najít rodinu, kam budou moci chodit pravidelně na návštěvy a trávit s ní prázdniny. Dítě chodí do vybrané rodiny třeba každou sobotu, nebo jednou za měsíc na víkend. Hodně důležitá je v tomto směru pravidelnost a také to, aby dítě vědělo, že se do rodiny nejspíše natrvalo stěhovat nebude. Proto se hostitelská péče doporučuje pro dítě staršího věku, které toto všechno dokáže pochopit.

Na základě rozhovorů s respondenty jsem se dozvěděla, že mají lepší zkušenosti s dětmi mladšího věku, jelikož je zde větší možnost působení a lépe zapadnou. Respondenti také uvedli, že děti si berou na návštěvy skoro každý víkend a pokud možno i na celé prázdniny. Vše záleží na vůli hostitelů. Důležitá není tedy jen pravidelnost, ale i frekvence návštěv.

Kategorie č. 2. : Neinformovanost

Tato kategorie mi odhalila skutečnost, že neinformovanost o hostitelské péči, není jen u laické veřejnosti, ale i mezi samotnými odborníky, kteří se v této oblasti pohybují.

Ze sesbíraných dokumentů vyplynulo, že většina lidí o této možnosti náhradní rodinné péče vůbec neví. Většinou o této variantě slyší, pokud se ucházejí o pěstounskou péči nebo adopci a jelikož starší děti nejsou již vhodné pro tyto dva druhy výchovy, je jim nabídnuta možnost hostitelské péče. Nejvíce zarážející však je, že o hostitelské péči nevědí ani lidé, kteří by to měli mít v popisu práce, hlavně tedy ředitelé dětských domovů a sociální pracovníci. Některé úřednice dokonce tvrdily, že o hostitelské péči nikdy neslyšely a že ji zákony ani neumožňují. Když sdružení Děti patří domů o. s., pořádalo seminář o hostitelské péči, překvapilo jeho organizátory, jak malý byl zájem ze strany dětských domovů. Ozvalo

se jich jen 14, a z toho bylo 11 těch, které už zkušenosti s tímto typem péče mají. Většina dětských domovů aktivně zájemce vůbec nevyhledává, pouze pasivně nebrání dítěti v kontaktu s někým mimo domov.

Z mých rozhovorů jsem taktéž zjistila, že dětské domovy mají pasivní postoj k hledání zájemců o hostitelskou péči. Lidé se musí přihlásit sami, že by měli případný zájem o hostitelství, ale vzhledem k tomu, že neinformovanost veřejnosti je velká, je takovýchto rodin velmi málo. Většinou se jedná o zaměstnance dětských domovů, jejich příbuzné a rodinné známé, popřípadě sponzory těchto zařízení.

Kategorie č. 3. : Právní ukotvení

Kategorie č. 3 a 4 mi odpověděly na výzkumnou otázku: **Jak probíhá proces vzniku hostitelské péče?**

Hostitelská péče není právně ukotvena, je realizována dle § 30 zákona 359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí, jako pobyt dítěte u fyzických osob jiných než rodičů, a je více než jakákoliv jiná forma péče o dítě pod sociálně - právní ochranou závislá na rozhodnutí jednotlivce. Jelikož pro ni nejsou vymezena přesná pravidla, dětské domovy tak neznají své kompetence a je pro ně jednodušší nepouštět se do žádných „riskantních podniků“, často tak přistupují k hostitelům s despektem. Ve velké většině nejsou ochotni diskutovat o situaci dítěte ve smyslu saturovat jeho potřeby, zejména potřebu vztahu. Taktéž sociální odbory mají k tomuto kroku opatrný a vyhýbavý postoj.

Žádný z mých respondentů se nesetkal s vyhýbavým postojem dětského domova k jejich osobě. Naopak všichni si chválili vzájemnou spolupráci, kdy se jim dětské domovy snažily vyjít ve všem vstříc. Avšak někteří z respondentů měli špatné zkušenosti se sociálními pracovníci, které mnohdy nevěděly, co vše je ke schválení hostitelské péče zapotřebí.

Kategorie č. 4. : Jak to vše začíná

Když se spolu děti kamarádí, běžně se mohou navštěvovat, rodiče si navzájem důvěřují a nevyžadují po sobě výpis z trestního rejstříku. Pokud je však kamarádem dítě vyrůstající v dětském domově, nemůže jít na návštěvu s noclehem jen tak. Jestli má rodina zájem započít hostitelskou péči, musí si najít dětský domov, který ji podporuje, jelikož o prověřené

hostitelské rodině a svěření jim dítě do péče, rozhoduje ředitel v součinnosti se sociálním pracovníkem dítěte. Poté se musí rodina nechat prověřit odborem péče o dítě, doložit trestní bezúhonnost, projít psychologickým vyšetřením, které je mnohdy tak náročné, jako kdyby žádali o adopci či pěstounskou péči, což může v mnoha případech potencionální zájemce i odradit, protože u hostitelské péče nemají k dítěti žádná práva. Pokud rodina projde celkovým sociálním šetřením bez problémů, je jim ředitelem vybráno vhodné dítě.

Kategorie č. 5. : Nové zkušenosti

Tato kategorie mi koresponduje s výzkumným problémem, který jsem si stanovila: **Jakým způsobem pomáhá hostitelská péče minimalizovat následky psychické deprivace u dětí z dětského domova?**

V dětském domově mají děti minimální šanci pochytit, jak funguje svět venku, a že se v něm naučí žít. Hostitelská péče právě tuto šanci zvětšuje. Děti v rodině zjistí, že svět není jen kabaret, že každý má své povinnosti, naučí se samostatnosti. Do budoucna si mohou odnést model fungující rodiny. Navíc v dětském domově pracují převážně ženy, a tak dětem chybí mužský element, který v rodině pozná, a to je nedocenitelná zkušenost. V rodině navíc získá nové zážitky, poznatky, a to nejen z výletů, které často společně pořádají.

Kategorie č. 6. : Jen pro ty, se silnou vůlí

Tato kategorie mi odpovídá na výzkumnou otázku, která zní: **Jaká jsou rizika hostitelské péče?**

Hostitelská péče není vhodná pro každou rodinu, jelikož je velmi náročná a nese s sebou rizika. Jedním z nich je, že rodina přecení své síly, kdy si dítě začne brát každý víkend a postupně návštěvy řidnou. Na toto riziko kritici upozorňují nejvíce, že hostitelská péče může dítě zklamat, a to je pro dítě zhoubné. Je zde také možnost, že si dítě s rodinou vůbec „nesedne“. Hrozí i to, že rodiny mají příliš přehnané či zkreslené představy o celkovém průběhu hostitelské péče nebo o dítěti. Na hostitelskou rodinu jsou kladeny velké nároky, jelikož musí neustále komunikovat s mnoha zainteresovanými stranami, kam patří dětský domov, dítě, sociální pracovnice, případně biologická rodina dítěte či jeho sourozenci. Hostitelská péče je také velmi časově náročná, kdy se nejedná pouze o čas strávený s dítě-

tem, ale i s jeho vyzvednutím a zpětným předáním do dětského domova. Protože není státem podporována, jak jsem se již zmiňovala, je proto náročná i na finanční prostředky. Hostitelé nedostávají žádné příspěvky, veškeré výdaje spojené s dítětem si hradí sami. Nejvíce finančně náročná je cesta do dětského domova a zpět, protože některé rodiny dojíždí i několik desítek kilometrů, což může být velký zásah do jejich rozpočtu. Jelikož dítě, o které se rodina stará, má své zkušenosti jak z původního domova, tak z domova dětského, vyžaduje hostitelství spoustu energie, trpělivosti a správných výchovných přístupů. Mnohé děti neumí adekvátně reagovat na některé sociální situace, neumí dávat své prožitky vhodně najevo, což přivádí hostitele mnohdy do složitých situací, které vyžadují mnoho úsilí a energie.

Se stejnými problémy a zkušenostmi jsem se setkala také u hostitelských rodin v rámci provedených rozhovorů.

9 SHRnutí VÝSLEDKŮ

Cílem mé diplomové práce bylo zjistit, jak hostitelská péče pomáhá dětem z dětského domova minimalizovat následky psychické deprivace, jaké kroky museli zájemci o hostitelskou péči podniknout, aby se stali hostiteli, jaká rizika s sebou hostitelská péče nese a co hostitelství přináší samotným rodinám. Zaměřila jsem se proto na hostitelské rodiny, které těmto dětem svým zájmem a péčí pomáhají. Celkem jsem tak oslovila pět rodin. Dále jsem se snažila získat názory a zkušenosti ředitelů dětských domovů. Těch jsem oslovila osm, avšak pouze tři ředitelé podporovali hostitelskou péči, zároveň měli i zájemce o ni a byli ochotni se se mnou sejít a poskytnout mi požadované informace. Dětské domovy a jejich ředitelé, které jsou mým výzkumným vzorkem, se nacházejí ve Zlínském kraji a jsou jimi: Dětský domov Bojkovice, Dětský domov a Základní škola Liptál a Dětský domov, Základní škola a Praktická škola Valašské Klobouky.

Svůj výzkumný problém jsem si definovala následovně:

Jakým způsobem pomáhá hostitelská péče minimalizovat následky psychické deprivace u dětí z dětského domova?

Navázání úzkého pouta k blízké osobě je předpokladem ke zdravému citovému vývoji. V dětském domově mají vychovatelé na starosti 5 až 8 dětí najednou, což vede k tomu, že dítě nemá možnost se upnout na jednu osobu, jelikož se vychovatelé střídají. Hostitelská péče je proto možným řešením, pokud je zájem i ze strany dítěte. Nejvíce pomáhá dětem, které nemají své rodiče, nebo byli rodiče zbaveni svých rodičovských práv. Čím je dítě mladší, tím více na něj může rodina pozitivně působit. Dítě získává lásku, pocit jistoty, bezpečí a pozornost od své nové rodiny, má se kam a na koho těšit. Díky ní poznává reálný život za zdmi dětského domova, s rodinou nejezdí pouze na výlety, ale chodí spolu například i nakupovat, což v dětském domově nedělají, dítě tak pozná hodnotu peněz. V rodině vidí, že každý má své povinnosti, musí se chodit do práce a nic není zadarmo. Naopak v dětském domově vše dostávají zdarma od sponzorů. Tím, že dítě v rodině tráví více času, působí na něj i pozitivní mužský vzor, kterého je v domově málo, může se chovat přirozeně a nemusí si na nic hrát. U hostitelů poznává pravý rodinný život, vidí zde role otce a matky, také jim pomáhá v domácnosti s uklízením, vařením, praním, což jsou také nedoceitelné zkušenosti, jelikož v dětském domově na spoustu úkonů mají své zaměstnance a vaří se jen o víkendech. To, co si dítě v rodině osvojí, si může později odnést do své bu-

doucí domácnosti. Hostitelská rodina společně s dětským domovem pomáhá dítěti s přípravou do budoucího života, to má pak možnost snadněji se začlenit do společnosti.

Ve výzkumu jsem se zabývala těmito otázkami, na které mi měl také odpovědět.

Jak probíhá proces vzniku hostitelské péče?

Jelikož zákon o sociálně - právní ochraně dětí nezná pojem hostitelská péče, řídí se sociální pracovníci §30 o pobytu dítěte mimo ústav, resp. pobytem dítěte u rodičů či jiných fyzických osob. Některé sociální pracovníce dokonce nevědí, že hostitelská péče vůbec existuje. A protože zde nejsou přesně dána pravidla, jak by měli pracovníci postupovat v řízení s potencionálními žadateli o hostitelství, je průběh vzniku různý. Z tohoto důvodu, by měla být hostitelská péče uzákoněna a vytvořena závazná metodika, která by uváděla přesné pokyny, jak mají pracovníci k žadatelům přistupovat. Z rozhovorů s respondenty vyplynulo, že hostitelské rodiny musí nejprve projít sociálním šetřením, kdy sociální pracovníce přijdou k nim domů zkontrolovat, jestli jsou v rodině vhodné podmínky pro výchovu dítěte. Ptají se na finanční příjem hostitelů, vzdělání, kde dítě bude spát, hrát si atp. Dále by rodiny měly projít psychologickým šetřením, kde se vyloučí možné patologické chování. Tady pak nastává problém, že některé pracovníce požadují po zájemcích psychologické vyšetření stejné, jako k adopci nebo pěstounské péči, což je velmi zdouhavé a náročné. A vzhledem k tomu, že hostitelé nebudou mít k dítěti žádná práva, neměli by takto náročné šetření absolvovat. Psychologické testy by pro ně měly být rychlou záležitostí, protože by je to mohlo od hostitelské péče odradit. Následně by měli doložit výpis z trestního rejstříku, aby byla doložena právní bezúhonnost. Ne u všech respondentů byl výpis požadován. Jedna z respondentek také uvedla, že nemusela absolvovat žádné sociální šetření, jen podepsala požadující dokumenty.

Pokud tedy rodina projde celým šetřením, zkontaktuje se s ředitelem příslušného dětského domova. Ten vybere vhodné dítě k hostitelské péči, a pokud i ono má zájem, může hostitelství započít. Rodina poté musí na celý měsíc dopředu vypsát žádost o hostitelství s termíny, kdy k nim dítě pojedje. Žádost se pak přepoše k sociální pracovníci. Dítě si pak mohou brát kdykoli po domluvě s ředitelem tak, aby nenarušovali plány dětského domova.

Jaká jsou rizika hostitelské péče?

Asi největším rizikem v hostitelské péči je, že dítě naváže s novou rodinou vztah, a když se jeho biologičtí rodiče dozvědí, že je s ní jejich dítě v kontaktu, mohou tomuto vztahu zakázat. Pokud je dítě malé, bývá vedené v registru náhradní rodinné péče, takže se může také stát, že hostitelé se o něj určitou dobu starají a pak je vztah přerušen, protože to „jejich dítě“ bylo vybráno do pěstounské rodiny. Další riziko může vzniknout tehdy, pokud rodina přecení své síly a po určité době přestane pro dítě jezdit. Nejenže bude zklamané dítě, ale zklamání bude i na straně rodiny, ze svého selhání. Může se také stát, že si rodina s dítětem „nepadnou do oka“ a jejich kontakt bude přerušen. Hostitelská péče je také velmi náročná, nejen na čas, kdy rodiny komunikují s mnoha zainteresovanými stranami, ale i na energii a trpělivost. Protože dítě, o které se starají, si nese s sebou mnoho zkušeností a zážitků z minulosti, což na něj může mít i negativní dopad. Hostitelské rodiny tak může překvapit jeho chování a nemusejí se s ním vhodně vypořádat. Hostitelská péče je taktéž náročná po finanční stránce. Hostitelé si veškeré výdaje spojené s dítětem hradí sami, takže vše záleží i na jejich dobré vůli. Nejvíce zatěžující jejich rozpočet jsou cesty do dětského domova a zpět, pokud musí jezdit několik desítek kilometrů.

Jaký přínos má hostitelská péče pro hostitelské rodiny?

Ačkoliv hostitelská péče s sebou nese i určitá rizika, její přínos nad nimi převažuje. Ve většině případů se o hostitelství zajímají starší rodiny, které už mají své děti dospělé a tak jim zbývá i více času. A potom jsou zde také rodiny, které chtějí najít pro své dítě dalšího kamaráda. Oběma případům dítě z dětského domova přináší spoustu společně strávených hezkých chvil. Často podnikají výlety, do kterých by se jim za běžných okolností vůbec nechtělo. Rodiny s již dospělými dětmi nabíjí návštěvy dítěte energií, nacházejí nový smysl života a tak mají pro co žít. Vědí, že na ně někdo čeká a nebudou muset trávit svůj volný čas sami. Navíc je to strašně příjemný pocit, když jim dítě dává najevo, že je má také tolik rádo. Tato zkušenost má pozitivní vliv i na vlastní děti hostitelských rodin. Nejen že získají nového kamaráda, ale učí se tak sociálnímu citění, což je v dnešní době velmi důležité, jelikož naše společnost je netolerantní a vytváří si mnoho předsudků. Rodiny, které mi poskytl rozhovor, udržují s vybraným dítětem dlouholeté vztahy a přijaly ho jako svého čle-

na rodiny. Všichni hostitelé, kromě jedné, chtěli přejít z hostitelské péče do péče pěstounské, ale z různých důvodů to nebylo možné.

Vzhledem k mému nevelkému výzkumnému vzorku, nelze výzkumné závěry zobecňovat na celou populaci.

ZÁVĚR

Hostitelská péče je specifickou formou náhradní rodinné péče. V zákoně o sociálně - právní ochraně dětí není pod tímto pojmem zakotvena, je zde uvedena pod §30 o pobytu dítěte u rodičů či jiných fyzických osob. Nejsou zde upraveny povinnosti hostitelů či odborné posuzování žadatelů. Tímto je i samotná praxe nejednotná, kdy v některých případech nedochází k žádnému prověření a jindy musí žadatelé projít šetřením stejným jako budoucí pěstouni. Vzhledem ke své finanční náročnosti, by mohl zákon upravovat i hmotné zabezpečení hostitelské péče. Aby se předcházelo rizikům, budoucí hostitelé by měli procházet přípravnými kurzy, kde budou seznámeni s možnými úskalími v průběhu hostitelské péče a s možným specifickým chováním dětí z dětských domovů. Z těchto důvodů, by měla být, dle mého názoru, hostitelská péče buď uzákoněná, nebo by se měla vytvořit ucelená metodika, závazná pro všechny a zpracovaná samotnými odborníky.

Hlavním cílem mé práce bylo zjistit, jak minimalizuje hostitelská péče následky psychické deprivace u dětí z dětského domova. Díky tomu jsem zjistila, jak velký přínos má nejen pro děti, ale i pro samotné hostitelské rodiny. Všechny určitým způsobem naplňuje. Rodiny mají s kým trávit svůj volný čas a děti poznají, rodinné fungující prostředí a reálný svět, který by v dětském domově nejspíše nepoznaly. Její nespornou výhodou také je, že v případě oboustranného zájmu může přejít až do pěstounské péče, popřípadě mohou hostitelé dítěti pomoci se začleněním do společnosti po jeho dovršení zletilosti a odchodu z dětského domova.

Ačkoliv jsem byla v dětském domově na praxi, o hostitelské péči jsem tam neslyšela, ačkoliv ji samotný dětský domov podporuje. Narazila jsem na ni až v jedné knize, kde jsem o ní četla poprvé a zaujala mne natolik, že jsem se rozhodla se jí věnovat ve své diplomové práci. Díky tomu jsem zjistila, jak je neinformovanost o této formě náhradní rodinné péče velká. Myslím si, že by bylo vhodné, aby hostitelská péče měla větší ohlas a dozvěděla se o ní široká veřejnost, jelikož pro děti, které nejsou umístitelné a biologičtí rodiče o ně nejeví zájem, je to velká šance, jak získat někoho, kdo jim bude věnovat svůj čas a pozornost.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BECHYŇOVÁ, Věra, 2011. *Sanace rodiny*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0031-4.
- [2] BUBLEOVÁ, Věduna a Jiří KOVAŘÍK, 2003. Prohlášení neziskových organizací ke stavu systému náhradní péče o dítě a rodinu. *Náhradní rodinná péče*, 6, (2), 6-7.
- [3] FISCHER, Jiří a Slavomil ŠKODA, 2008. *Speciální pedagogika. Edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-014-0.
- [4] FISCHER, Jiří a Slavomil ŠKODA, 2009. *Sociální patologie*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2781-3.
- [5] HENDL, Jan, 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.
- [6] JEDLIČKA, Richard, KLÍMA, Petr, PILAŘ, Jiří a kol. 2004. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis. ISBN 80-7312-038-0.
- [7] KOVAŘÍK, Jiří a kol. 2004. *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-957-7.
- [8] LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJÍČEK, 1968. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství. ISBN 08-063-68.
- [9] LANGMEIER, Josef, BALCAR, Karel a Jan ŠPITZ, 2000. *Dětská psychoterapie*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-381-1.
- [10] MATĚJÍČEK, Zdeněk, 1992. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN. ISBN 80-04-25236-2.
- [11] MATĚJÍČEK, Zdeněk a kol. 2002. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-637-3.
- [12] MATĚJÍČEK, Zdeněk, 2008. *Co děti nejvíce potřebují*. Vydání 5. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-504-2.
- [13] MATĚJÍČEK, Zdeněk, DUNOVSKÝ, Jiří a Zdeněk DYTRYCH, 1995. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada. ISBN 80-7169-192-5.

- [14] MATĚJÍČEK, Zdeněk, KOVAŘÍK Jiří a Věduna BUBLEOVÁ, 1997. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha: Psychiatrické centrum. ISBN 80-85121-89-1.
- [15] MATĚJÍČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH, 2002. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada. ISBN 80-247-0332-7.
- [16] MATOUŠEK, Oldřich, 2003. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-549-0.
- [17] MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ, 1998. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál. ISBN 80 – 7178 – 226 – 2.
- [18] MIOVSKÝ, Michal, 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. ISBN 80-247-1362-4.
- [19] MOJŽÍŠOVÁ, Adéla, 2008. *Kapitoly sociální práce v praxi*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. ISBN 978-80-7394-074-4.
- [20] MPSV. 2010. Roční výkaz o výkonu sociálně – právní ochrany dětí za rok 2010. *Sociální práce*. Psychosociální souvislosti u znevýhodněných dětí. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2011(2), s. 8. ISSN 1213-6204.
- [21] RADVANOVÁ, Senta, KOLUCHOVÁ, Jarmila a Jiří DUNOVSKÝ, 1980. *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*. Praha: SPN.
- [22] STRAUSS Anselm a Juliet CORBINOVÁ, 1999. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert. ISBN 80 – 85834 – 60 – X.
- [23] SVOBODA, Mojmir, KRAJČÍŘOVÁ Dana a Marie VÁGNEROVÁ, 2001. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-545-8.
- [24] ŠVANCAR, Zdeněk a Jana BURIÁNOVÁ, 1998. *Speciálně pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- [25] VAŠŤATKOVÁ, Jana a Pavla Vyhnálková, 2008. *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex. ISBN 978-80-7409-013-4.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

Internetové zdroje

Cíl. [online]. 2012 [cit. 2012-03-17]. Dostupné z: <http://www.detipatridomu.cz/o-nas/cil/>

DOLEŽALOVÁ, Pavla. *Sborník z mezinárodní konference k problematice ústavní a ochranné výchovy: Respekt k dítěti*. Tišnov: Sdružení SCAN, 2010. ISBN 978-80-86620-29-9. Dostupné z: www.dum-brno.cz/data/8364.pdf

FRASUNEK, Jakub. Hostitelská péče (začlenění dětí do rodin). [online]. 2011 [cit. 2012-03-17]. Dostupné z: <http://www.dejmedetemsanci.cz/projekty/najdi-si-me/hostitelska-pece>

KLIMEŠ, Jeroným. *Jak správně budovat hostitelství*. Dostupné z: http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/hostitelstvi_sbornik.pdf

Koncept instituce hostitelství v NRP. [online]. 2003 [cit. 2012-03-17]. Dostupné z: <http://klimes.mysteria.cz/nrp/hostitelstvi.htm>

ŠKODOVÁ, Hana. Stát chce zrušit kojenecké ústavy. Odměnu pěstounů zvýší z 3 126 na 8 tis. korun. *IHNED.cz* [online]. 2011 [cit. 2012-03-17]. Dostupné z: <http://zpravy.ihned.cz/cesko/c1-52949020-stat-chce-zrusit-kojenecke-ustavy-odmenu-pestounu-zvysi-z-3-126-na-8-tis-koron>

Transformace institucionální výchovy. [online]. 2006 [cit. 2012-03-17]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/transformace-institucionalni-vychovy>

Provázení. [online]. 2012 [cit. 2012-03-17]. Dostupné z:

<http://www.detipatridomu.cz/hostitelska-pece/aktivity/provazeni/>

Základní informace. [online]. 2012 [cit. 2012-03-17]. Dostupné z:

<http://www.detipatridomu.cz/hostitelska-pece/o-hostitelske-peci/zakladni-informace-2/>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

OSPOD Orgán sociálně - právní ochrany dětí

PP Pěstounská péče

DD Dětský domov

NRP Náhradní rodinná péče

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 *Kategorie: Vstup do neznáma – s. 53*

Tabulka č. 2 *Kategorie: Průběh – s. 56*

Tabulka č. 3 *Kategorie: Zkušenosti – s. 61*

Tabulka č. 4 *Kategorie: Úvod a nástin – s. 66*

Tabulka č. 5 *Kategorie: Průběh – s. 69*

Tabulka č. 6 *Kategorie: Význam – s. 72*

PŘÍLOHA P I: SEZNAM KLADENÝCH OTÁZEK

Otázky k rozhovorům pro hostitelské rodiny:

Kategorie: Vstup do neznáma

1. Kde jste poprvé slyšel / a o hostitelské péči?
2. Jak Vás napadla myšlenka stát se hostiteli?
3. Čeho jste se nejvíce obávali?

Kategorie: Průběh

4. Jak dlouho trvalo, než jste se mohli stát hostiteli?
5. Jaké kroky jste museli podniknout, abyste se mohli stát hostiteli?
6. Jak dlouho jste byli hostitelskou rodinou?
7. Jaká byla spolupráce s dětským domovem?
8. Setkali jste se během hostitelské péče s nějakým problémem?

Kategorie: Zkušenosti

9. Přinesla Vám něco hostitelská péče?
10. Vzala Vám něco hostitelská péče?
11. Co Vás překvapilo během hostitelské péče?
12. Uvažovali jste o tom, že byste přešli z hostitelské péče do pěstounské péče?
13. V čem vidíte výhody a nevýhody hostitelské péče?
14. Myslíte si nyní, po určitých zkušenostech, že má hostitelské péče smysl?
15. Vzhledem k tomu, že hostitelská péče není zakotvena v zákoně, byli byste pro její uzákonění a vytvoření metodiky?

Otázky k rozhovorům s řediteli dětských domovů podporující hostitelskou péčí:**Kategorie: Úvod a nástin**

1. Jako ředitel / ka dětského domova, podporujete hostitelskou péčí?
2. Jaké s ní máte zkušenosti?
3. Pozorujete zájem o hostitelskou péčí?

Kategorie: Průběh

4. Jakým způsobem hledáte zájemce o hostitelskou péčí?
5. Jaké děti jsou nejvhodnější pro hostitelskou péčí?
6. Mají také děti zájem o hostitelskou péčí?
7. Jaké formy hostitelské péče jsou nejčastější?
8. Jaké kroky se musí podniknout k uskutečnění hostitelské péče, jak ze strany rodin, tak ze strany dětí?
9. Jak dlouho trvá, než se rodina může stát hostitelskou?

Kategorie: Význam

10. Myslíte si, že má hostitelská péče smysl?
11. V čem vidíte výhody a nevýhody hostitelské péče?
12. Jste pro uzákonění hostitelské péče a vytvoření její metodiky?

